

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Perspektivy referování o skutečnosti Holocaustu

Bakalářská práce

Autor: Miroslava Cahová

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Miroslava Cahová
Studium:	P16K0082
Studijní program:	B6107 Humanitní studia
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Perspektivy referování o skutečnosti Holocaustu
Název bakalářské práce AJ:	Perspectives of the Holocaust Discourse

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměří na několik způsobů předávání a používání obrazu Holocaustu. Za tímto účelem bude komparovat vyprávění o událostech holocaustu v koncentračním táboře Dachau z perspektivy aktérů ocitajících se v evropských kulturních kontextech a aktérů, kteří jsou součástí kontextu izraelské kultury.

Jehuda BAUER, Úvahy o Holocaustu, Praha 2009 Pavel BARŠA, Paměť a genocida, Úvahy o politice Holocaustu, Argo 2011 Lucy DAWIDOWICZ, The War against the Jews, London 1975 Saul FRIEDLANDER, Nazi Germany and the Jews, New York 1997 Daniel GOLDHAGEN, Hitlerovi ochotní kati, Praha a1997 Erich FROMM, Anatomie lidské destruktivity, Praha 2007 Hanach ARENTOVÁ, Eichman v Jeruzalémě, Praha 1995 Zykmund BAUMAN, Modernita a holokaust, Bratislava 2002 Enzo TRAVERSO, Trhlina v dějinách. Esej o Osvětimi a intelektuálech, Praha 2006 Jean AMÉRY, Bez viny, bez trestu. Pokus o zvládnutí nezvládnutelného, Praha 1999 Timothy SNYDER, Krvavé země. Europa mezi Hitlerem a Stalinem, Praha-Litomyšl 2012 František BURDA, O násilí v kultuře, Ostrava 2013 René GIRARD, Violence and the Sacred, Bloomsbury Academic 2013 Helena KLÍMOVÁ, Rodina a trauma, Praha 2014 Earl HOPPER, Sociální nevědomí u osob, skupin a společností, Prix Irene London 2011 Martin Beck MATUŠTÍK, Out of Silence, Charleston 2015 Miloš VÍTEK, Svědectví o Mauthausenu 1942 a Dachau 1945, Klub Kounicových kolejí 1946 Stanislav ZÁMEČNÍK, To bylo Dauchau, Paseka 2003 Milan HES, A brány se otevřely... (Osvobození 1945: Dachau Osvětim Terezín), Epocha 2015 Judith M. GERSON and Diane L. WOLF, Sociology confronts the Holocaust, Memories and Identities in Jewish Diasporas, London 2007 Natan P.F. KELLERMANN, Holocaust Trauma, Psychological Effects And Treatment, Bloomington 2009 Výbor z textů ze seminářů Prix Irene, Jak se znovu rodí násilí. Jak se odpouštění či neodpouštění viny. K čemu je víra, Prix Irene 2011 Claude LANZMANN, Šoa Lukáš PŘIBYL, Zapomenuté transporty

Garantující pracoviště:	Katedra kulturních a náboženských studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	ThLic. Petr František Burda, Th.D.
Oponent:	Mgr. Bc. Miloš Zapletal, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	6.10.2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 12. června 2019

Jméno a příjmení

Poděkování:

Děkuji PhLic. Petru Františku Burdovi, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad, zajímavých námětů a trpělivost.

Anotace

CAHOVÁ, Miroslava. Perspektivy referování o skutečnosti Holocaustu. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 52 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce pojednává o tématu holocaustu a popisuje události v koncentračním táboře Dachau. Zabývá se následky pobytu v koncentračním táboře na životech přeživších. Nejdříve jsou nastíněny důvody založení tábora a nacistická ideologie, následně pobyt v táboře a osudy vězňů na svobodě, které jsou uvedeny v jednotlivých příbězích. Metodou této práce je aplikace teorie kultury - Mimetismus Reného Girarda. Metodologický postoj zkoumá teorii mezilidských konfliktů pomocí mimetické teorie touhy a mechanismu „obětního beránka.“ Studie Wolfganga Sofskyho pak pomáhá na konkrétních situacích ukázat koncept teorie absolutní moci a studie Heleny Klímové definuje pojem transgeneračního přenosu traumatu. Celá práce se uzavírá analýzou vybraných fotografií tábora a transkulturní reflexí.

Klíčová slova: Dachau, holocaust, mimetická teorie, obětní beránek, trauma.

Annotation

CAHOVA, Miroslava. *Perspectives of the Holocaust Discourse*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2019. 52 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis focusses on Holocaust victim experiences in the Dachau concentration camp, in Upper Bavaria, Germany. The work discusses the impact of daily traumatic events on survivors and their families during said Holocaust. The reasons for the establishment of the camp, Nazi ideology, discussion of life in the camp, and the subsequent lives of freed prisoners are presented in context. René Girard's theory of culture, Mimetism, is applied as the method of this work. The methodological approach examines the theory of interpersonal conflicts using the mimetic theory of desire and the scapegoat mechanism. A study by Wolfgang Sofsky helps to illustrate the concept of absolute power theory in specific situations, and a study by Helena Klímová describes the term and function of trans-generational trauma transmission. An analysis of the camp's photographs and the transcultural reflection conclude this work.

Keywords: Dachau, Holocaust, mimetic theory, scapegoat, trauma.

Obsah

1 Úvod.....	8
1.1 Cíle práce, výzkumné otázky.....	8
1.2 Metodologická východiska.....	9
2 Holocaust a koncentrační tábor Dachau.....	11
2.1 Historie koncentračního tábora Dachau.....	14
2.2.1 Založení tábora Dachau v roce 1933.....	15
2.2.2 Život v Dachau od roku 1933.....	16
2.2.3 Přestavba tábora Dachau v roce 1937.....	17
2.2.4 Dachau po zahájení války v letech 1939 – 1941.....	17
2.2.5 Využití vězňů jako pracovní síly v roce 1941.....	18
2.2.6 Tábor Dachau na konci války v roce 1944.....	19
2.3 Personál a vězni tábora Dachau.....	19
2.4 Situace v táboře na konci války.....	21
2.5 Posttraumatická stresová porucha a přenos traumatu.....	22
2.6 Příběhy přeživších a transgenerační přenos.....	28
3 Pohled na holocaust zachycený ve fotografii.....	36
3.1 Výpověď fotografií z koncentračního tábora Dachau.....	37
3.2 Fotografie a reportážní zpráva Lee Millerové.....	37
3.3 Fotografie a emoce.....	41
3.4 Transkulturní reflexe.....	43
4 Závěr.....	45
5 Seznam použité literatury.....	51
6 Seznam příloh.....	53

1 Úvod

Téma holocaustu je v naší společnosti stále přítomné i po více než sedmdesáti letech, které uplynuly po skončení druhé světové války. Holocaust, nebo-li šoa, bezesporu ovlivnil osudy lidí. Většina z těch, kdo ho přežijí, má potřebu na všechno špatné zapomenout. Potlačené pocity beze slov, jen v gestech, předávají další generaci. Té však schází osobní zkušenost a schopnost vcítit se do osudů přeživších. Přenášené trauma z generace na generaci vyvolává potřebu emoce opakovaně prožívat. Proto bych v této bakalářské práci chtěla pomocí příběhů a dochovaných fotografií připomenout pocity vězňů a pokusit se je skrze vlastní emoce oživit tak, aby nebyly nikdy zapomenuty.

Tématu holocaustu bych se chtěla věnovat z osobních důvodů. Ve své bakalářské práci se zaměřím na historii a osudy vězňů z koncentračního tábora Dachau, kde byl vězněný můj dědeček, který jen málo mluvil o tom, co tam prožil. To je jeden z důvodů, který mě vedl k tomu, abych se dozvěděla více o fungování tábora, o podmínkách, které tam panovaly, o lidech, které tam dědeček potkal. Zda potkal kardinála Josefa Berana, spisovatele a malíře Josefa Čapka, Jindru Poláka nebo Josefa Charváta a mnoho jiných významných osobností z celé Evropy. Můžu se jen domnívat, zda byl dědeček jedním z pokusných vězňů, nebo dělníků ze šterkovny, či pracoval na polích. Jaké ponížení, traumatické zážitky nebo radost v táboře zažíval, kolik viděl nemocných a hladových spoluvězňů? O co ho život v táboře ochudil a co naopak získal? Chci ukázat, jak přenos traumatu ovlivnil životy vězňů včetně životů jejich blízkých. Nápomocné mi budou také příběhy a fotografie. K napsání této práce jsem si zvolila několik publikací o holocaustu, koncentračním táboře Dachau, studie o fotografii, na které se odkazuji při psaní této bakalářské práce.

1.1 Cíle práce, výzkumné otázky

Hlavní cíle mé práce jsem si zvolila dva. Prvním cílem bude popsat historii, důvod založení, podmínky a život v koncentračním táboře Dachau. Pokusím se ukázat, jak pobyt v táboře ovlivnil vězně a následně jejich rodiny. Na dosažení prvního cíle je potřebné určit si některé částečné cíle, které mi pomůžou splnit hlavní cíl práce.

Z tohoto důvodu jsem zvolila čtyři částečné cíle:

1. Popsat události, které zapříčinily vznik koncentračního tábora Dachau.

2. Vylíčit život v koncentračním táboře.
3. Vysvětlit pojem posttraumatická stresová porucha a transgenerační přenos traumatu.
4. Přiblížit osudy vězňů na svobodě.

Druhý cíl bude ukázat konkrétní situace v táboře pomocí dochovaných fotografií a popsat emoce, které ve mně vyvolá pohled na ně. K dosažení tohoto cíle jsem si vybrala fotografie americké fotografky Lee Millerové a studie o fotografii a emocích od Susan Sontagové a Rolanda Barthesa.

Konstatování, zda a v jaké míře byly cíle této práce splněny, bude obsažené v jejím závěru. Z uvedených cílů práce se odvíjí formulace základních výzkumných otázek. Jejich vyznačením se obsah práce nevyčerpává, ale mohu tím alespoň rámcově naznačit strukturu mé práce. Základní otázky mohou být tyto:

1. Jaké je ideové pozadí holocaustu?
2. Jak poznamenal život v koncentračním táboře hodnoty a morálku vězňů?
3. Jaký je osud tábora Dachau po skončení války?
4. Ovlivnil život přeživších dlouhodobě zažívaný stres v táboře a mohl se přenést na další generace?
5. Jaké emoce v nás vyvolá pohled na fotografie z koncentračního tábora?

1.2 Metodologická východiska

Jako metodiku při psaní této práce jsem zvolila aplikaci teorie kultury – Mimetismus od historika a filozofa sociálních věd Reného Girarda. Tento metodologický postoj zkoumá teorii mezilidských konfliktů. Konflikty jsou produktem dlouhodobějších procesů a jsou výsledkem eskalace celé řady mimetických krizí uvnitř kultury.¹ Mimetická teorie analyzuje vznik lidských kulturních potřeb a příčinu násilí. Tento postoj popisuje mimetickou teorii touhy a mechanismus „obětního beránka.“ Zkoumáním lidské povahy se Girard snaží naznačit, že je potřeba odlišit touhu od potřeby či žádostivosti, což je podmíněno biologicky, zatím co touha je také funkcí kultury. Kulturní touhu je možné rozpoznat obtížněji, je neomezená a nekonečně proměnlivá. Tím, že lidé jeden druhého napodobují v oblasti touhy, mají tak mimetickou povahu. Člověk není nezávisle toužící objekt, a tak vstupuje do společných konkurenčních vztahů. To je spjato se sociokulturními faktory. Ve vztahu mezi subjektem, modelem a objektem (trojúhelník), je zprostředkovaná povaha touhy dobře

---

¹ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 97.

vidět.

Podle mimetické teorie dochází ve společnosti k tenzi, která má tendence eskalovat a vyústit až do konfliktu a kolektivního násilí. K vysvobození od tohoto napětí ve společnosti dochází zvolením „obětního beránka.“ Při velké krizi přestávají ve společnosti platit veškerá pravidla. Lidé zažívají pocity bezmoci a hledají viníky, kteří jsou za krizi zodpovědní. "Obětní beránek" je tak vybrán ať už z části společnosti nebo jednotlivé skupiny, či jednotlivce.² Toto lze vidět v německé společnosti po první světové válce, kdy hospodářská, politická a sociální krize nachází východisko v hledání „obětního beránka“ a hlavním nepřitelem státu se stanou Židé.

Publicistka a psychoterapeutka Helena Klímová, která se tématem šoa dlouhodobě zabývá z pohledu transgeneračního přenosu traumatu, popisuje holocaust jako proces, při kterém docházelo nejen ke zničení těl, ale i duše člověka. Jedinec je zbavován své lidské identity. Je zbaven oděvu, vlasů a jména, které je ve všech kulturách prvním znamením přijetí jedince mezi lidi. Dochází k popření všech přechodových rituálů růstu, kterými lidská společnost jedince posunuje výše k individualizaci, dalšímu stupni vývoje.³

Spisovatel Wolfgang Sofsky se dívá na realizaci koncentračních táborů jako na koncept absolutní moci, který působí v prostoru a času, v sociálních strukturách a práci. Absolutní moc je mocenskou strukturou speciálního druhu. Řídí se zde vše podle zvůle, bez jakékoli vazby na právo a zákon. Každý má strach z každého. Chybí sociální třídy a hodnosti. Až na „pozici pána“ zde nejsou střední instance, které se dělí na „vládce“ a „anonymní masu.“ Teror zastrašuje a ničí odpor. Násilí je nástrojem útlaku. Jakmile je dosaženo cíle, režim je upevněn, despcie se spokojuje jen se zvůlí bezzákonnosti a volí mezi trestem a odměnou. Sociální nadvládu podmiňuje ochota poslouchat na rozkaz.⁴ Absolutní moc mění zastrašování v hrůzu, podřizuje si místo, čas, práci i společnost, činí z nich prostředky a uvrhuje své oběti do bezmocného strachu.⁵

---

² Srov. GIRARD René: *O původu Kultury*, Brno 2008, str. 58.

³ Srov. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, Praha 2014, s. 28.

⁴ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 27.

⁵ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 290.

2 Holocaust a koncentrační tábor Dachau

Po první světové válce se antisemitismus v Německu stane součástí převládajícího pocitu nespokojenosti ve společnosti. Nenávist k Židům natolik proniká do myšlení německého národa, že se z většiny obyvatel stávají nadšení stoupenci nacistické ideologie a ochotní vrazi. Do popředí se dostává téma rasové čistoty. Podle nacistické snahy jde o nový společenský řád, který je budován na nové myšlence náboženství německé církve, založený na údajně tradičních základech starogermánské pohanské mytologie a uspořádáním nové doby. Projevuje se zde touha dát nordické rasové duši vlastní formu, a tou je nová církev.

Tvůrcem této myšlenky je Alfred Rosenberg, hlavní ideolog nacistické strany.⁶ Rosenberg, který v roce 1918 opouští Rusko, odjíždí do Německa a píše o Ruské revoluci. Později se setkává s novinářem Dietrichem Eckartem a seznámí se s antisemitskou organizací Thule. Začne s Eckartem veřejně pronášet protižidovské a protibolševické postoje. Vzniká socialistická strana, která je následně nazvána Německou nacionálně socialistickou stranou dělnickou, kterou jejich nepřátelé nazývají nacisty.⁷ Bývalý voják Adolf Hitler stane brzy v jejím čele. Na konci roku 1919 se setkává s Rosenbergem. Oba se shodují na současných společenských problémech a také na destruktivitě církví, komunismu a vznikající hrozbě Židů.⁸ Postupně intrikují lži, které se obracejí proti Židům a komunismům, u křesťanství nacházejí důvod, že vychází ze židovské tradice, tudíž je společnosti nebezpečné.⁹ Židé nesou odpovědnost za vše, co svět nepříznivě ovlivňuje.¹⁰ Rosenberg v Hitlerově myšlence podporuje vymyšlené globální židovské spiknutí a ohrožení komunistickým povstáním v Rusku. Ten pak na svých vystoupeních promlouvá k německému lidu s tvrzením, že Židé jsou ti, kdo rozvrátili Rusko a budou konspirovat, dokud nebude ležet v troskách celý svět, že Židé chtějí učinit kdysi veliké Německo bezbranným co do výzbroje a jeho lid bezbranným co do ducha.¹¹

Hitler, stejně jako ostatní Němci, se pohoršuje nad Versailleskou smlouvou z roku 1919, chce nazpět Alsasko-Lotrinsko, kolonie a ostatní území, které ztratili

⁶ Srov. Kolektiv autorů: *Nacismus a katolická církev*, Praha 1985, s. 6-7.

⁷ Srov. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, Praha 2016, s. 77-79.

⁸ Srov. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, Praha 2016, s. 82.

⁹ Srov. Kolektiv autorů: *Nacismus a katolická církev*, Praha 1985, s. 6-7.

¹⁰ Srov. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, Praha 2016, s. 89-90.

¹¹ Srov. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, Praha 2016, s. 92-93.

prohranou válkou¹² a pokouší se napravit tuto prohru svou národní a zahraniční politikou. Po neúspěšném nacistickém pokusu o převrat v Bavorsku, kdy je Hitler uvězněný do roku 1924,¹³ se znovu pouští do nápravy své rozbité strany a zahajuje soustavné tažení za politickou mocí.

Když Hitler v roce 1933 vyhraje volby a stane se kancléřem, nachází se Německo v národní krizi. Je před mezinárodním bankrotem a na pokraji občanské války. Tímto okamžikem je připravena „půda“ pro vznik totalitního režimu. Hitler dál pokračuje v politických tazích a po říšských volbách, kde národní socialisté získávají téměř 300 křesel, je zakázána komunistická strana a komunisté jsou vyloučeni z Říšského sněmu. Začínají se vydávat dekrety, s mocí zákona, o vyřazení Židů ze společenského života a nakonec jejich samotné vyhánění z Německé říše.¹⁴ Dochází k takzvanému přesměrování skupinového násilí na konkrétní objekt. Čím je objekt konkrétnější, tím lépe mechanismus funguje. K nejefektivnějšímu přesměrování dochází tehdy, je-li oním objektem konkrétní jedinec nebo skupina, na něhož je převedena zodpovědnost za krizi, konfliktní situaci, nezdar nebo eskalující napětí ve společnosti.¹⁵ V tomto případě se skupinové násilí přeměruje nejprve na německé Židy a posléze na Židy z celé Evropy.

Z Německa se stává policejní stát. Řízení úřadů říšské policie přechází do rukou Heinricha Himmlera. Hitler chce vytvořit novou Evropu s čistou germánskou rasou a zajišťuje podmínky pro vznik nadlidí, kteří by tuto Evropu mohli vést.¹⁶ Rosenberg, který nesporně stojí za touto ideologií, ve třicátých letech vydává své dílo o rase, umění a dějinách, pod názvem Mýtus 20. století.¹⁷ Roku 1933 se stává vedoucím zahraničně politického úřadu a v roce 1941 se stává říšským ministrem pro obsazená východní území. Podílí se na deportacích Židů do vyhlazovacích táborů, zabavování majetku a stojí za ideologií vyhlazovací politiky nacistů.¹⁸

Následně Hitler ochotně přijímá koncept Himmlerových koncentračních táborů jako nepostradatelný pro politickou převýchovu odpůrců režimu a nepohodlných osob.¹⁹ Chce se tím zbavit protivníků, kteří by mohli zapříčinit jeho případný neúspěch. A tak

---

¹² Srov. IRVING David: *Hitlerova válečná stezka*, Praha 2015, s. 26.

¹³ Srov. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, Praha 2016, s. 100.

¹⁴ Srov. IRVING David: *Hitlerova válečná stezka*, Praha 2015, s. 40-41.

¹⁵ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 22.

¹⁶ Srov. DIAMANT Jiří: *Terezínské listy*, Praha 1996, s. 73.

¹⁷ Srov. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, Praha 2016, s. 125-126.

¹⁸ Srov. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, Praha 2016, s. 129.

¹⁹ Srov. IRVING David: *Hitlerova válečná stezka*, Praha 2015, s. 44.

vzniká Dachau, první koncentrační tábor, který je založený v roce 1933 pod dohledem Heinricha Himmlera. Ten později kontroluje celou síť koncentračních táborů. Nacisté do tábora umisťují sociální demokraty, komunisty a Židy. Tábor se stává místem pro věznění prominentních vězňů, ministrů okupovaných zemí, kancléřů a vysoko postavených náboženských činitelů. Historie tohoto tábora může dobře reflektovat nejen politickou a kulturní historii země, ale také více specifické zájmy a cíle skupin ve společnosti.²⁰ Lze tu vidět, jak situace kolektivní posedlosti zcela destabilizuje společenský řád a hrozí reálná hrozba, že všichni budou uvrženi do konfliktu války všech proti všem.²¹

Další Himmlerovou snahou je zřídit vědeckou stanici. V roce 1933 se proto zakládá stanice Ahnenerbe, která se zaměřuje především na výzkum dědičství severní rasy. Vědecká stanice má za úkol ukázat a prosadit správný směr nacistické ideologie o nadřazenosti germánské rasy. Věda, jako etnografie, archeologie a antropologie, včetně lékařských pokusů na lidech, k tomu má nacistům dopomoci. Zřízení stanice Ahnenerbe je vrcholná fáze boje za árijskou nadřazenost. Jako vědecká stanice provádí výzkumy i mimo území Německa, po zahájení války jsou její aktivity přesunuty na okupovaná území. Nacističtí vědci v rámci stanice zakládají srovnávací sbírku židovských skeletů a pod její záštitou začínají provádět "lékařské" pokusy na vězňích z Dachau.²²

Po vypuknutí války se stanice stále více orientuje na medicínský výzkum. V této souvislosti obrací pozornost i na ostatní koncentrační tábory jako na zdroj „pokusných objektů.“²³ Také tím se tábor Dachau řadí mezi likvidační tábory. Masové popravy, těžká práce, hladovění a diskriminace vytvoří pro sta tisíce nevinně odsouzených vězňů duševní a fyzický útlak. Zkušenost holocaustu jim bere smysl života a nutí je k zamýšlení nad samotnou lidskou existencí. Je pochopitelné, že pro některé z uvězněných život ztrácí jakoukoliv perspektivu. Víra v Boha se stane jejich oporou. Někteří z nich, se ale od víry odklánějí a nacházejí útěchu v přátelství a v pomoci druhým.²⁴ Následky holocaustu se nesporně odrazí na morálce jednotlivců v poválečné společnosti. Holocaust, jako nejhlubší ponížení jedince, zničí téměř všechny morální a náboženské zásady. Zničená je úcta k bližnímu, smysl pro pravdu a spravedlnost.

²⁰ Srov. MARCUSE Harold: *Legacies of Dachau*, Cambridge 2001, s. 1.

²¹ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 33.

²² TUREK Jan. *Technet.cz: Proč chtěl Hitler Svatý grál a archeologie za ČSSR nebyla marxistická* [online]. iDNES. [cit. 18. 11. 2019]. Přístup z: https://www.idnes.cz/technet/veda/adolf-hitler-svaty-gral-cssrarcheologie.A171116_154804_veda_mla

²³ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 217.

²⁴ Srov. DIAMANT Jiří: *Terezínské listy*, Praha 1996, s. 76-77.

2. 1 Historie koncentračního tábora Dachau

Dachau je původní středověké město na kopci s výhledem na Alpy. Okolo roku 1500 si zde bavorští králové rodu Wittelsbach zakládají své sídlo. Avšak místo je následně zpustošené výbojnými Švédy a napoleonskými výpravami. Dachau začíná opět prosperovat kolem roku 1890, kdy se stává domovem řady umělců. Do města přicházejí především malíři z Anglie a Skandinávie. Během první světové války se tato část Německa znovu mění. Mladí umělci odcházejí. Zakládá se muniční továrna a vzniká zbrojní výroba, která se po porážce Německa v první světové válce definitivně zavírá.

Nastává období, kdy Němci pocítují deprivaci z válečného neúspěchu. V zemi panuje špatná nálada a vznikají podmínky k revoluci. To využívá nastupující Německá národní socialistická strana dělnická, která je složená z německých nacionalistů a sociálních populistů.²⁵ V jejím čele stojí mladý voják z první světové války a budoucí „Vůdce“ Adolf Hitler. Vytvořená strana, která se v únoru 1920 přejmenuje na Národně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP), plánuje zajistit své odpůrce a co nejrychleji převzít vládu. Ve stejném roce Hitler v jednom ze svých projevů zmiňuje koncentrační tábory založené Brity za Druhé búrské války a inspiruje se jimi. Tábory chce také využít k izolaci německých Židů, kteří podle něj ohrožují germánský rasový kolektiv a Židé se tak stávají jejich hlavním nepřítelem. To oni podle nacistických elit řídí a ovládají všechny nepřátele.²⁶ Tak je na Židy, jako na oběť, naložena odpovědnost za krizi.²⁷ Oběť musí být shledána obětovatelnou. Když je splněna podmínka viny oběti, může obětování „obětního beránka“ společnost smiřovat.²⁸

Hitler naléhavě poukazuje, že je potřeba zajistit Židy, jako nepřátele státu, v koncentračních táborech. Po nacistickém puči v listopadu 1923 se však plány na vytvoření táborů na nějakou dobu odkládají. Téma koncentračních táborů se znovu otevírá až dne 9. 3. 1933, kdy Adolf Hitler získává většinu hlasů ve volbách v Bavorsku. Toto vítězství zajistí Národně socialistické německé dělnické straně ovládnutí Německa.²⁹ Začíná zatýkání odpůrců režimu z řad komunistů, sociálních demokratů a Židů, což také poslouží k zastrašení německého civilního obyvatelstva. Zaplňují se státní věznice. Problém vyřeší jen nové místo pro alokaci vězňů.

²⁵ Srov. BUTLER Rupert: *Gestapo*, Praha 2004, s. 7-9.

²⁶ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 99.

²⁷ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 37.

²⁸ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 38.

²⁹ Srov. BUTLER Rupert: *Gestapo*, Praha 2004, s. 16-22.

2.2.1 Založení tábora Dachau v roce 1933

Vhodné místo pro vězně se najde dne 13. března 1933, kdy se komise mnichovské policie domluví s vedením muniční továrny v Dachau na přebudování k potřebným účelům. Následně asi padesát dobrovolníků přestaví komplex továrny na věznici. Zapojí se elektřina a voda. Během krátké doby je připravená věznice pro 540 vězňů s možností rozšíření pro dalších 2 700 osob. Dalším krokem je zajistit ochranu tábora. Heinrich Himmler požádá bavorskou vládu o strážníky a ti 22. března spolu s vězni přicházejí do Dachau. V této době ještě tábor není „hermeticky uzavřen“ a několik francouzských novinářů zde udělá snímky, které zveřejní ve známém francouzském časopise *Castel del Monte*. Během prvních týdnů strážníci vězně neponižují, nestříhají se jim vlasy, nemají identifikační čísla a nevykonávají nucené práce. Tento stav netrvá dlouho. Z kraje dubna Himmler zavádí policejní dohled a Dachau se stává táborem se zpřísněným policejním dohledem.³⁰

„Situace ghett tak napomáhá k odosobnění a morálnímu úpadku jedinců. Nárůst psychické vzdálenosti mezi jedinci a morální lhostejnost je hlavním cílem nacistické ideologie. Koncentrační tábory pak využívají vysoce hierarchizovanou dělbu práce, založenou na vztahu nadřízený a podřízený,³¹ podporovanou striktním dodržováním denního režimu. Podle Sofskyho studie je ovládání sociálního času jednou etapou v naprosté manipulaci s člověkem. Absolutní moc řídí vnější čas těl, pohybů a také chce přeformovat a zničit každý vlastní čas jedince, konání ducha a duše. Jak obměňuje, zrychluje nebo zpomaluje sociální čas, aby lidi uzavřela do věčné přítomnosti, tím zasahuje do mentálního a praktického vztahu člověka k sobě samému. Když je dosaženo absolutní moci nad vnějším časem a také vlastním subjektivním časem jedince, je dosaženo konečného bodu, kdy osobnost i čas jednání jsou zničeny.³² Sociální čas je jedním z atributů absolutní moci nad člověkem. Zničení vědomí času jedinců dochází nastolením rituálů. Volnými variacemi tempa a změn (delší trvání a náhlé šoky) se tak absolutní moc zmocňuje subjektivního času každého jedince a jeho myslí.³³ Násilí ničí individuální prostor pohybu, ruší smysl pro čas a vrhá jedince do setrvalého stavu umírání. Sociální teror redukuje sociální život na animální, nejnižší možnou úroveň.³⁴ Odosobnění vězňů probíhá připravenými rituály. Uvěznění začíná šokem. Při příchodu

³⁰ Srov. MARCUSE Harold: *Legacies of Dachau*, Cambridge 2001, s. 19-21.

³¹ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 106.

³² Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 92.

³³ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 84-85.

³⁴ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 291-292.

jsou lidé podrobeni přijímací proceduře, která rázem znehodnotí jejich minulost. Vězeň zbavený všeho dostává první šok. Tím je bezmoc. Následují přímé útoky na jeho osobu, která je už jen číslem. Je to občanský konec člověka. Následuje přidělení místa a tím přijímací rituál skončí.³⁵ Prvním časovým znakem vězeňské existence je nejistá délka vazby. Budoucnost je znehodnocena, časová kontinuita zrušena, není už ani možný lhostejný postoj očekávání. Naděje ztrácí jakýkoli základ.³⁶

2.2.2 Život v Dachau od roku 1933

V roce 1933 jsou vězni ubytováni na ubikacích, skromné vybavení místností se skládá z tříposchod'ových postelí, dlouhých stolů, lavic a osobní skříňky každého vězně. Tam jim začíná pravidelný režim, když se v šest hodin vyhlašuje budíček. Po půl hodině nastupuje celý tábor k pracovnímu apelu, když apel skončí, vězni se shromáždí do pracovních komand. Ti, kteří nejsou zařazeni do pracovních oddílů, nastupují k cvičebnímu komandu. V 11:00 hodin se vězni vracejí do tábora na oběd. Pak je možné krátce si odpočinout, číst nebo kouřit. Další pracovní apel zazní v 13:00 hodin a vězni odcházejí do práce, která končí v 17:00 hodin. Večeře se vydává v 17:30 hodin. Večerní apel je v 18:00 hodin a vězni mají volno do 21:00 hodin. Po večerce se nesmí svítit a stráže mohou zastřelit každého, kdo opustí ubikace. V sobotu se pracuje jen dopoledne a v neděli se nepracuje vůbec. Budíček je o půl hodiny později. Od července 1933 se konají pravidelné bohoslužby. O víkendech se vězni stříhají a provádějí důkladnou osobní hygienu. Zprvu vězni nosí svoje oblečení, ale to se brzy vymění vyřazenými uniformami a holínkami. Tou dobou vězni ještě netrpí podvýživou. Strava je na přiděl, každý dostává chleba vážící 1,5 kg na tři dny. K snídani dostávají slabou kávu, večeře jsou studené: kousky salámu nebo sýra, huspenina nebo slaneček. K tomu je čaj nebo káva. K obědu jsou vařené brambory ve slupce, rýže nebo krupice a sběračka omáčky s kousky masa. V neděli je k snídani káva s mlékem, k obědu je obyčejně polévka a kousek vepřové pečeně s bramborovým salátem, nebo bramborem a kysaným zelím. Jídlo si lze nakoupit také v táborové kantýně. Když mají vězni volno, zpříjemňují si pobyt udržováním květinových záhonů. Mohou si číst, hrát na kytary nebo pořádají divadelní představení. Vedení tábora časem představení zakáže, zdá se jim, že ve vtipcích jsou narážky na vedení tábora.³⁷ V té době už začínají být vedoucí tábora

³⁵ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 92-95.

³⁶ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 96-98.

³⁷ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 41-44.

proslulí svojí brutalitou, hospodářský správce Vogel, který nabídne vězni v cele oprátku k oběšení a nebo stále opilý Hans Kantschuster, několikanásobný vrah, který mučením nutí vězně k sebevraždě. Vedoucí tábora Hoffmann je známý vydíráním peněz z židovských vězňů nebo alkoholik Otto Spornier, který týrá nově příchozí.³⁸ Na chování dozorců, ale také vězňů, lze vidět, že holocaust odhalil lidskou schopnost jednat určitým způsobem. Poukazuje na strašlivou skutečnost, že člověk je schopen takových činů a kdokoli může tyto činy zopakovat.³⁹

2.2.3 Přestavba tábora Dachau v roce 1937

V roce 1937 se tábor začíná výrazně měnit. Zahajuje se výstavba nového vězeňského tábora, která jen částečně navazuje na půdorys stávajícího tábora. V roce 1938 je tábor dostavěn. Je postaveno 34 nižších baráků. Třicet baráků je obytných a zbytek jsou kanceláře, kantýna, muzeum, písárna. Všechno je moderně zařízeno a odpovídá německému standardu kasáren. Na výstavbě se podílejí vězni tábora a je dostavěný v roce 1938. V takovém stavu zůstává až do konce války. Tábor je rozdělený na velitelství, politické oddělení, ochrannou vazbu, správu majetku vězňů a na táborového lékaře. Nový rozměr tábora je 583 x 278 metrů. Tábor je obehnan vysokou zdí a ostnatým drátem nabitým elektřinou. Dále je tam překážka 2,5 metry široký a 2 metry hluboký příkop. Před příkopem je 3 metry široký pruh nazývaný neutrální zóna. Při vstupu na tento prostor strážní mohou vězně zastřelit. Na obvodu je 7 strážních věží a na každé dva kulometry.⁴⁰

2.2.4 Dachau po zahájení války v letech 1939 - 1941

K dalším změnám v táboře dochází po zahájení války a trvá až do roku 1941. Je zrušeno tříměsíční přezkoumávání ochranné vazby a pobyt v táboře se stává časově neomezeným.⁴¹ V menších skupinách přicházejí v roce 1939 do Dachau i Češi.⁴² Vězni bydlí na blocích. Na každém bloku jsou čtyři místnosti. Denní režim se mění. Budiček začíná ve 4:30 hodin, kdy je ještě tma a svítit se nemůže. Vybraní vězni odcházejí do kuchyně pro várnice se snídaněmi. Po snídani se všichni řadí před blokem na apel, po kterém se jednotlivé bloky rozdělí do pracovních útvarů. Po práci je půl hodinová

³⁸ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 40.

³⁹ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 103.

⁴⁰ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 69-70.

⁴¹ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 89.

⁴² Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 79, 81.

přestávka na oběd, kdy se pracovní komanda vrací zpět na ubikace. Vězni dostávají k jídlu většinou zeleninové polévky. V té době ještě funguje místní kantýna, pokud mají vězni peníze, mohou si tam něco koupit k jídlu. Večer dostávají ještě černý čaj a sýr.⁴³ Večerní apel začíná v 18:00 hodin (v zimě za soumraku) a nastupují k němu rovnou po příchodu z práce. Po návratu na barák mají čas na krátkou večeři. Po večeři nastává asi půl hodina na umytí jídelní misky nebo krátkou procházku. Mezi osmou a devátou hodinou odcházejí do ložnice. Večerní hygiena pak následuje až do večerky, která začíná v 21:00 hodin.⁴⁴

2.2.5 Využití vězňů jako pracovní síly v roce 1941

Po roce 1941 se mění život v táboře s výměnou velitele. Novým velitelem se stává Martin Weiss a v táboře působí od září 1942 do listopadu 1943. Dává důraz na vyšší pracovní nasazení vězňů. Život vězňů schopných pracovat se mění. Jídlo se už nemusí nosit v těžkých várnících. Zmírní se šikana s úklidem skříněk a stláním postelí, leštěním podlahy. Balíčky od příbuzných nejsou váhově omezovány. Koncem dubna 1943 smějí vězni dokonce hrát fotbal. Po večerce jsou světla zhasnuta, vězni debatují, přemýšlí nad událostmi na frontách a vzpomíná se na život na svobodě. Je dovoleno navštěvovat táborovou knihovnu. Vězni mohou hrát divadlo, promítají se filmy z nově pořízeného promítacího přístroje. Delší pracovní doba přinese pro pracující vězně lidštější životní podmínky, zlepšuje se i zdravotní péče. V roce 1942 zahajuje provoz malarická pokusná stanice a probíhají pokusy na vězňích.⁴⁵

V tomto období je zapotřebí nová pracovní síla v souvislosti s „konečným řešením židovské otázky“ a mnoho vězňů je nasazováno za vražedných podmínek na válečně důležité stavby. Soustavně je do tábora posíláno stále více vězňů v ubohém stavu a také do Dachau přicházejí transporty z partyzánských oblastí, například z Ukrajiny. Podle vzpomínek vězňů uvádím, jak transporty vypadaly: „Už na nádraží byla naházena řada mrtvol do zvlášť připraveného auta. Další vězni zemřeli na cestě do tábora, vězni táhli za ruce a nohy své kamarády, jejichž zvrácené hlavy se skelným zrakem naháněly hrůzu všem, kteří tomuto průvodu přihlíželi.“⁴⁶

⁴³ Srov. LOUBAL František: *Lidé beze jména*, Brno 1945, s. 40-42.

⁴⁴ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 113-115.

⁴⁵ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 212-216.

⁴⁶ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 206.

2.2.6 Tábor Dachau na konci války v roce 1944

Na podzim roku 1944 je tábor přeplněný. V místnostech určených pro padesát lidí, jich spí 300 někdy i 500. Zhoršují se hygienické podmínky. Snižují se dávky jídla. Vězni trpí podvýživou. K hlavnímu jídlu se přestává přidávat příloha a brambory se strouhají ve slupkách a s hlínou rovnou do hlavního jídla. Velké transporty z Maďarska zanesou v listopadu do tábora skvrnitý tyf. Karanténa je nedostatečná. Touto dobou začínají tuhé mrazy, není čím topit a nemocní mrznou. Přestává se s pokusy na věznicích. Koncem března dostávají vězni za úkol demontovat všechny přístroje z pokusných stanic a odvázejí je do lesů kolem Mnichova.⁴⁷ Nastává doba, kdy není dostatek jídla ani léků. Vězni trpí žízní. Je dovoleno dostávat balíčky z domova, ale začínají ubývat s uzavírající se frontou.⁴⁸

2.3 Personál a vězni v táboře Dachau

Mezi personál tábora patří několik velitelů, kteří nesporně ovlivní životy vězňů. Prvním se stává von Malsen-Ponickau. V červnu 1933 je jmenován velitelem Theodor Eicke, který zavede disciplinární a trestní nařízení a uznání trestu smrti, tresty holí, zostřené vězení o vodě a chlebu, tělesné tresty a tresty extrémně náročnou prací pod speciálním dozorem.⁴⁹ Od prosince 1934 se zde střídají velitelé, jako například Hans Loritz, který zavádí pruhované uniformy, Martin Weiss, který má velké zkušenosti s metodou „likvidace prací“⁵⁰ a posledním velitelem se stává Heinrich Wicker.⁵¹

Sofsky uvádí, že absolutní moc je struktura, která proniká všemi formami společenského pořádku. Vedení tábora zvyhodňuje skupinu vězňů, ze kterých se stává pomocná síla, oběť se mění ve spolupachatele, stojí na pozici mezi personálem a vězni. Delegování a klasifikace jsou dominantními strukturami, které určují svět vězňů. Personál stanovuje pravidla a má neomezenou moc, hlídá, trestá a zabíjí.⁵² Podle modelu v táboře se jeho byrokracie dělí dle jednotlivých úkolů na specializované útvary. Důležité jsou vztahy i organizační procesy podřízenosti a delegování pravomoci. Prvním znakem táborové SS je její vojenská struktura podle hodnosti. Hodnostní vztahy

⁴⁷ Srov. HERRMANN Heinz J.: *Můj boj proti konečnému řešení*, Brno 2008, s. 105.

⁴⁸ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 302-303.

⁴⁹ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 20.

⁵⁰ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 207.

⁵¹ Srov. KROUPA Vlastislav: *Koncentrační tábory Třetí říše*, Praha 1986, s. 15.

⁵² Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 107-108.

dávají jistotu pořádku a získává se tak pevné postavení.⁵³

Z původně 96 zadržených je na konci války 30 442 vězňů. Záznamy celkem uvádějí asi 206 206 uvězněných a na 67 000 umučených vězňů. Většina z nich je systematicky likvidována prací na polích vytvořených z místních bažin, ve šterkovně, přilehlých továrnách,⁵⁴ na stavbách bunkrů pro výrobu letadel nebo na výstavbě kanalizace.⁵⁵

Sofskyho studie uvádí, že vězni za svou práci nedostávají odměnu, jsou nuceni pracovat až k úplnému vysílení. Práce má vězně poškodit, zlomit jejich odolnost. Není prostředkem přežití, jen zvláštní absolutní moci. Absolutní moc zbavuje práci smyslu, užitečnosti a podřizuje ji zákonu teroru.⁵⁶

Z počátku jsou v táboře umísťováni odpůrci režimu, jako komunisté, sociální demokraté a Židé. Později se vězni rozdělí na politické vězně, Židy, Romy, homosexuály, svědky Jehovovi, duchovní a kriminálníky. V roce 1937 – 1938 jsou v táboře zavedeny pruhované uniformy, na které jsou vězňům vyšity barevné trojúhelníky podle skupiny, ke které patří. Kriminálníci mají zelený trojúhelník, asociální vězni a později i Romové mají černý, svědci Jehovovi fialový, homosexuálové růžový. Političtí vězni nemají označení, ale později je jim také přidělený červený trojúhelník. Židé mají napříč základní žlutý trojúhelník vyšitý ještě jeden, společně pak tvoří šestcípou Davidovu hvězdu.⁵⁷

Společnost tábora tvoří systém rozdílů. Zatímco většina vězňů umírá hladem, pár jich má nadstandardní podmínky. Někdo pracuje a někdo pracovat nemusí. Většina žije v neustálém strachu o svůj život a jiní mohou beztrápně mučit. Rozhodující pro rozvrstvení sociálních tříd je systém klasifikace označení vězňů. Spíše než k poznávání je systém kategorií nástrojem moci. Slouží k diskriminaci a disociaci.⁵⁸

V Dachau jsou vězněni pouze muži a v roce 1944 přibývají do tábora také ženy. V prostoru koncentračního tábora se setkávají lidé nejméně čtyřiceti národností a mezi nimi jsou ponejvíce Sověti, Poláci, Maďaři, Francouzi, Italové, Češi a Slováci. Rozvíjí se vnitřní mezinárodní spolupráce. Vznikají ilegální nadnárodní organizace tvořené oddíly politických vězňů. Mezi ty hlavní patří němečtí a rakouští komunisté, Španělé a

⁵³ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 111-113.

⁵⁴ Srov. KROUPA Vlastislav: *Koncentrační tábory Třetí říše*, Praha 1986, s. 12-13.

⁵⁵ HAMMERMANN Gabriele: *Jack Adler* [online]. Dachau Concentration Camp Memorial Site. KZ-Gedenkstätte Dachau. Přístup z: http://www.liberation-dachau.de/index_en.html

⁵⁶ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 177.

⁵⁷ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 68.

⁵⁸ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 127-128.

také Češi.⁵⁹

Skupina českých vězňů, která přichází do tábora mezi prvními zadrženými, je z důvodu vyklizení tábora v roce 1939 přemístěna do Buchenwaldu a už se do Dachau nevrátí. Od roku 1940 se v táboře vytváří nová česká komunita. Jedna skupina přichází ze Sachsenhausenu a další rovnou z věznic gestapa.⁶⁰

Mezi prvními českými vězni tábora jsou pražský primátor Petr Zenkl, spisovatel a malíř Josef Čapek, generál Otakar Husák, poslanec dr. Moudrý, grafik Vojtěch Preissing, mezi dalšími vězni jsou z řad duchovních kardinál Štěpán Trochta a Jan Beran.⁶¹ Dále pak dr. Jindra Polák, ředitel pražské nemocnice a Joseph Hrnicko, generální ředitel sklárny. Mezi významné evropské osobnosti patří teolog a luteránský kněz Martin Niemoeller, bývalý ministr Wladimir Paulin, bývalý rakouský kancléř Kurt Schuschnigg, žurnalista Philippe Brundt z Le People, novinář United Press pan Dutchman a další, které v celkovém počtu nelze vypsát a jen málo z nich se dožije osvobození.⁶²

2.4 Situace v táboře na konci války

Ještě před konečným osvobozením tábora plánuje Himmler jeho evakuaci. 27. dubna začíná první část evakuace a do transportu je posláno asi 7 000 vězňů. O den později uteče asi padesát vězňů, které nacisté později popraví. Tento útěk zpomalí evakuaci a zabrání vypravení dalšího transportu. 29. dubna 1945 je zbytek tábora osvobozený americkou armádou. Vězni musí čekat další měsíc, než mohou opustit tábor a vrátit se do svých domovů. Někteří z nich i nadále umírají na nemoci a důsledkem špatné stravy.

Dachau následně sehrává důležitou roli při vypořádání se s nacistickými zločinci. Soudní řízení, která začínají v Norimberku v listopadu 1945, trvají nejméně až do 1. října 1946. Na setkání prezidentů Churchilla, Roosevelta a Stalina v Jaltě v únoru 1945 je už dopředu připraveno řešení programu na odstranění nacistického vlivu z německé společnosti. Vznikají čtyři body: zrušení nacistických institucí, anulace nacistického právního systému, potrestání válečných zločinců a odstranění aktivních nacistů ze všech veřejných funkcí. První dva body mohou být prosazeny vyhláškou. Na

⁵⁹ Srov. KROUPA Vlastislav: *Koncentrační tábory Třetí říše*, Praha 1986, s. 13.

⁶⁰ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 185-186.

⁶¹ Srov. HES Milan: *Brány se otevřely*, Praha 2015, s. 23.

⁶² Srov. PENROSE Anthony: *Lee Miller's War; BEYOND D-DAY*, Londýn 2005, s. 187.

vyřešení zbývajících dvou bodů, jako jsou legální popravky a morální zodpovědnost za osobní účast podílení se na genocidě, je zapotřebí náročnější legislativa a mnohem více času.⁶³

Během června 1945 je tábor znovu otevřen, tentokrát Američany, jako internační tábor. Jeho provoz zajišťují tajné americké služby, které neposkytují informace veřejnosti. Dochová se však několik zpráv, ze kterých lze zjistit, že největší část tábora je určená pro ochranu vazbu bývalých strážníků koncentračního tábora a členů Waffen SS. Další část tábora, která je bezpečnostně oddělená a střežená, je vyhrazena osobám podezřelým ze spáchání obzvláště závažných zločinů. Probíhají zde procesy se členy personálu koncentračního tábora. Symbolická hodnota Dachau, jako bývalého koncentračního tábora, z něj dělá přední místo pro internaci osob podezřelých z nacistických zločinů.

Situace se obrací. Nacisté jsou souzeni za to, co udělali. Jak dalece mohou být však potrestáni za to, čeho se dopustili na nevinných obětech? Jaké zvrácené ideologii podlehli, která jim umožnila zabíjet? Co jim povolila jejich víra a co ovládlo jejich mysl, že dovolili zlu, aby vyhrálo nad dobrem? Zničili lidské životy. Ti, kteří přežili, jsou doživotně traumatizováni.

2.5 Posttraumatická stresová porucha a přenos traumatu

Vzpomínky na koncentrační tábor jsou vesměs smutné, plné násilí, ponižování, špíny a nekonečné práce. Jsou ale také vzpomínky humorné, které pomáhají lépe snášet utrpení. Veselá nálada mnohdy pomáhá řešit situace, které by jinak vězni nemohli překonat. Humor sice není nejčastější formou komunikace trýzněných, přesto i v těchto těžkých chvílích dokáže pomoci. Jak uvádí psycholog a psychoterapeut Viktor E. Frankl, který přežil holocaust: „Humor je zbraní duše v boji o přežití“ a „je-li vůle k humoru jako pokus vidět věci v jakési komické perspektivě jen trikem, pak to ale je trik přesně ve smyslu umění žít.“⁶⁴ Avšak i přes tyto záblesky humoru jsou vězni po celou dobu jejich pobytu v táboře vystaveni velkému stresu.

V následujících kapitolách se chci věnovat transgeneračnímu přenosu traumatu, proto je zapotřebí zmínit alespoň některé okamžiky, které vězně v táboře silně traumatizují. Jedná se o vypjaté stresové situace, které mohly trvat i po dobu několika

⁶³ Srov. MARCUSE Harold: *Legacies of Dachau*, Cambridge 2001, s. 67.

⁶⁴ Srov. HES Milan: *Promluvili o zlu*, Praha 2013, s. 250-253.

let. Denní režim tábora, stručná historie tábora a fungování pokusné stanice jsou příkladem toho, v jakých situacích se vězni běžně nacházejí. Násilí a strach o život, to vše v nich vyvolává silný stres. Ukázku takových situací přiblížím na vybraných příbězích židovských vězňů.

První příběh se stal krátce po otevření tábora Dachau, přesněji v říjnu 1933. Tou dobou velitel Eicke nechal nastoupit osazenstvo židovského bloku a oznámil jim, že „židovská pakáž“ zahrabala v lese motáky, kterými měli propašovat informace o hrůzách v táboře do zahraničí. Příslušníci SS vyhnali vězně na místo, kde měly být motáky schovány a za křiku a pod fyzickými tresty donutili vězně překopat půdu na uvedených místech. Protože nic nenašli, vydal velitel tábora Eicke další den rozkaz, aby židovští vězni nastoupili ke speciálnímu cvičení.

Jak vzpomíná přeživší Hugo Burkhard: „Začalo trestné cvičení, bez ohledu na stáří, až nám z toho přecházel zrak i sluch. Lehnout – vstát, poklusem klus – pochodem vchod – padnout – plazit se – válcovat - tady ne, ty sviňský Žide – před touto louží – tak je to správné, tady z té louže chlastej, ty pse, vodu!“ Eicke se snažil vynutit u vězňů písemné prohlášení o pašování informací. Příslušníci SS do táborového vězení vsadili vedoucího táborové pošty Wilhelma Franze, pisáře Josefa Altmanna, Martina Stiebela, norimberského advokáta Alberta Rosenfeldera a vězeňského lékaře Delvina Katze. Později nacisté oznámili zákaz propouštění vězňů, psaní a přijímání dopisů a nákupu novin. Zákazy měly být zrušeny, až Židé podepíší, že informace o táboře pašovali do zahraničí.⁶⁵ Když požádal vězeň Altmann o zaslání svého civilního oblečení rodině, našli příslušníci SS motáky v čepici. Altmann doznal, že má v Československu příbuzné a po propuštění chce za nimi odjet. Tvrdil, že o motácích nic nevěděl. Když mu je nacisté ukázali, doznal, že je měl od Wilhelma Franze. Podklady prý získával od židovských vězňů, především od vězňů Katze a Rosenfeldera. Deník prý ukrýval v plechovce zakopané v táboře.

Himmler oznámil, že tito vězni byli dáni do vazby, ale stále se k činu nedoznali. Následně přišli s informací, že se Franz v bunkru oběsil na opasku a Katz na šlích. Údajně prý také Altmann a Stiebel spáchali sebevraždu oběšením. Také Rosenfelder na jaře 1934 beze stopy zmizel. Následný výsledek pitvy Franze, která byla nařízená vrchním státním návladním, nezjistila příčinu smrti oběšením, ale na tukovou embolii způsobenou roztříštěním tkáně. Na jeho těle bylo mnoho stop po surovém bití. U Katze

---

⁶⁵ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 33.

byly zjištěny stopy mučení. Požadavek státního návladního, o vydání opasku a šlí jako doličných předmětů, nebyl splněn.⁶⁶ Státní návladní Wintersberger nechtěl tyto nacistické metody tolerovat. Nechal nařídít pitvu. Výsledek neprokázal smrt oběšením, ale zardoušením cizí osobou, v dalším případě tukovou embolií a na tělech obětí byly zjištěny stopy mučení. Tím se tento příběh v táboře uzavřel.

Začíná soudní řízení, které se Himmler snaží ututlat. Po neúspěšném pokusu na ministerstvu spravedlnosti se obrací přímo na jeho ministra spravedlnosti Franka a žádá o zastavení řízení z politických důvodů, směřuje to prý proti SA a SS, tím podle něj může být postižen nacionálně socialistický stát. Frank to odmítá a vydává stanovisko, že v případech z Dachau je nutno pokračovat.⁶⁷ Dál tuto věc řeší vedoucí SA, říšský ministr Röhm, který informuje, že Dachau je místem, kde se zadržují političtí vězni a je to potřeba řešit na politických místech a ne na justičních úřadech. Dál odmítá vydat soudu jakékoli informace.⁶⁸

Současně se s touto aférou odehrává plánovaná likvidace jednotek SA včetně Röhma. Himmler dlouhodobě získává důkazy proti Röhmovi, který se stává nepohodlným svými výroky a zájmem podílet se na moci a také údajnou snahou připojit jeho jednotky SA k Reichsewhru (ozbrojené síly meziválečné německé republiky) a vytvořit tak levicovou „lidovou armádu.“ Röhm je po Noci dlouhých nožů zatčen a o dva dny později zavražděn. Vedoucím činitelům SS pak již nic nebrání k prosazování své ideologie.⁶⁹ Státní návladní Wintersberger se domnívá, že po odstranění Röhma mu už nic nestojí v cestě, aby se případ vyřešil. Ale je mu opět vrácen k dalšímu prošetření a s ještě větší ignorací ohledně doplnění doličných předmětů potřebných k soudnímu řízení. Wintersberger není ovlivněný nacistickou ideologií, je přeložen a jeho snahy o vyřešení případů přechází na jeho nástupce, který toto řízení zastavuje.⁷⁰

Další svědectví jsou z roku 1939, kdy přicházejí do tábora první zahraniční transporty z Rakouska. Po obsazení československého pohraničí jsou do tábora dopraveni také čeští vězni. Na rakouský transport vzpomíná Viktor Matejka, jako na transport plný hrůzy, na mnoho „políčků, hodin hledění do světla, dřepů, kopanců, řevu, zkrvavených tváří a úderů pažbou do zubů.“ Avšak stále nejtěžší podmínky v táboře mají židovští vězni. Následně uvádím vzpomínku na příjezd židovského transportu do

⁶⁶ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 36-38.

⁶⁷ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 37.

⁶⁸ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 38.

⁶⁹ Srov. BUTLER Rupert: *Gestapo*, Praha 2004, s. 37-40.

⁷⁰ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 39.

tábora. Tenkrát nacisté cíleně zastřelili tři vězně, jako ukázkou násilí, které se v táboře běžně dělo. Ostatní židovští vězni byli umístěni na vyhrazeném bloku a nuceni vykonávat nejtěžší práce. Byli ponižováni tak, že si přestávali myslet, že jsou lidskými bytostmi. Když o koncentračním táboře Dachau začaly vycházet pobuřující články v zahraničním tisku, obvinili z toho nacisté Židy a začali je zavírat na několik měsíců do zatemněných místností. Nacisté také nutili vězně, aby napsali zprávy svým rodinám o tom, jak se jim v táboře dobře vede, a ať příbuzní oznámí, že zprávy v novinách byly vyhlášeny. Když vězeň Geismeyer tento rozkaz odmítl splnit, zmizel a už o něm v táboře nikdo neslyšel.⁷¹

K silně traumatickým zážitkům těch, kteří pobyt v táboře přežijí, patří také provoz pokusné stanice v Dachau. Jedno pokusné oddělení se přímo specializuje na „výzkum“ malárie. Zde je nemoc nakaženo nejméně 1 200 vězňů. Do konce války zde probíhají i jiné pokusy - například ponořování vězňů do ledové vody, pro které jsou vybíráni zdravější a zdatnější vězni. Oběti jsou ponořovány nazí nebo v různých uniformách a kombinézách do speciálních kádí, později do bazénu se studenou vodou, do které se přidává led. Pokusným osobám je do konečnicku zaveden teploměr a měří se hladina krevního cukru, dusíku, vápníku a ostatních látek. Pokusy většinou končí smrtí vězně.

Pro potřeby nacistické Luftwaffe jsou také prováděny pokusy s nízkým a vysokým tlakem a pokusy s nedostatkem kyslíku na lidský organismus. K těmto pokusům jsou zapotřebí hermeticky uzavřené zvony opatřené okénkem. Pokusy se provádějí na mladých vězních ve věku kolem 21 let. Na následky těchto pokusů dochází k emboliím, infarktům nebo nervovým poruchám.

Další pokusnou stanicí je oddělení na výzkum hnisavého zánětu. Tento hnis je vpichován vězňům pod kůži, do svalů nebo do žil a pokus se několikrát opakuje. Vězni jsou pod kontrolou lékaře. Většina z nich dostane otravu krve. Také se zde vyrábějí léky k zastavení krvácení určené pro německé vojáky. Surovinou pro výrobu léků je krev sovětských a polských vězňů. Mezi pokusy také patří zjišťování stravitelnosti mořské vody v lidském organismu. Vězni dostávají po dobu jednoho týdne zvýšené přídělky potravin, další týden jsou o hladu a žízni a třetí týden musí pít jen mořskou vodu. Také jsou prováděny pokusy s infekčním zápalem jater a jinými jaterními onemocněními.⁷² Například vězeň Heinz Herrmann vzpomíná, že byl podroben řadě pokusů, při kterých

⁷¹ Srov. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 82-83.

⁷² Srov. KROUPA Vlastislav: *Koncentrační tábory Třetí říše*, Praha 1986, s. 15-17.

se na něm zjišťovala látka na srážlivost krve a pokusy na podchlazení zažil jen dvakrát. Jednou stál nahý celou noc v mrazu a chodil dokola v kruhu a podruhé stál nahý bez pohnutí a prováděl dechová cvičení.⁷³

Na těchto příkladech je vidět touha příslušníků tábora převzít moc nad životy druhých lidí. V případech, kdy jde o likvidaci vězňů v pokusných stanicích nebo pracovních komandech, se projevuje „mimetická adopce touhy“ druhého člověka, která nahradí instinktivní chování (hlavní předurčený faktor). A tak lidé jsou mnohem náchylnější než ostatní živočichové k vražedným pokusům. Člověk postrádá brzdné mechanismy, které normálně brání eskalaci konfliktu mezi živočichy.⁷⁴ Nacističtí důstojníci ztrácejí v prostředí, jako jsou koncentrační tábory, i ty poslední zbytky morálních zábran. V důsledku obdržení jakékoli moci ovládat druhé, se nechávají unést vlastní brutalitou a zlem až tak, že vezmou druhému člověku život nebo vězně postupně zbavují jejich lidské identity.

Vězni, kteří mají to štěstí, že pobyt v koncentračním táboře přežijí, mohou vypovědět svůj příběh. Mnozí z nich trpí psychickými problémy a silnými depresemi. Nějakou dobu se nemohou smát nebo přestanou mít chuť žít. Většina přeživších nemůže vzpomínky potlačit ani usilovnou prací ani radostmi nebo starostmi běžného života. Bývalí vězni trpí tzv. „syndromem přeživšího,“ který je poprvé diagnostikován v roce 1961 psychoanalytikem Dr. Williamem Niderlandem.⁷⁵

V prvních poválečných letech se nepřistupuje k těmto problémům jako ke specifické psychické obtíži. V té době ještě není zaveden pojem posttraumatická stresová porucha, která vzniká jako důsledek zpožděné odezvy na stresovou událost nebo situaci neobvykle hrozivého nebo katastrofického rázu vyvolávající pronikavou tíseň.⁷⁶ Někteří přeživší jsou tak silně traumatizováni, že se s tímto zraněním nemohou sami vyrovnat. Pomoc jim poskytují pak ti nejbližší.⁷⁷ Obtížné prožívání emocí z minulosti vstoupí nejen do jejich psychiky, ale také do psychiky a chování jejich dětí.

Přenos traumatu přes generace začíná u první generace přeživších. Jsou to ti, kteří prošli koncentračními tábory a většinou nejsou schopni o zážitcích mluvit. Jejich děti, jako druhá generace, tyto nevyslovené nevědomé obsahy myslí a pocity zdědí. Přejaté pocity pro ně nemají reálný poklad, jsou jen sdíleny a nemají přístup k

⁷³ Srov. HERRMANN Heinz J.: *Můj boj proti konečnému řešení*, Brno 2008, s. 105.

⁷⁴ Srov. KIRWAN Michael: *René Girard. Uvedení do díla*, Brno 2008, s. 21.

⁷⁵ Srov. HES Milan: *Promluvili o zlu*, Praha 2013, s. 246.

⁷⁶ Srov. Psychiatrické centrum: *Duševní poruchy a poruchy chování*, Praha 1992, s. 133-134.

⁷⁷ Srov. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, Praha 2014, s. 30-31.

základnímu prvotnímu příběhu. Rodiče záměrně tají svůj židovský původ nebo rodinnou historii. Chtějí, aby děti vstoupily do života nezatížené tím, pro co byli sami pronásledováni. Ale bez vyslovení nejde potlačenou energii pochopit. To, co rodiče neříkají, děti odezírají z výrazu obličeje, skrze řeč těla. Řeč těla je archaická, srozumitelná napříč kulturami a skrze generace. Děti se ujímají břemene a nesou je ve vlastním těle a na úkor své vlastní síly. Zástupnost se často jeví jako výměna generačních rolí. Děti se starají o své rodiče, jako by oni byli dětmi.⁷⁸ To, co následuje dál, je posttraumatický růst, který hledá obnovování smyslu života pro všechny generace. Tělo a duše má samoléčivou schopnost, stejně jako lidské společenství, pokud se mu dostane dostatečná doba míru bez destruktivních impulsů.⁷⁹

Posttraumatický růst se projevuje v pěti oblastech. První jsou vztahy s lidmi – růst se může projevit větším zapojením druhých lidí do vlastního života, vnitřního či vnějšího, větším soucítěním s jejich potřebami, pocitem větší sounáležitosti a blízkosti, lepším vyjadřováním pocitů směrem k druhým, věnování větší pozornosti vztahům obecně. Druhou oblastí jsou nové životní možnosti – tam se růst projevuje objevením nových oblastí zájmů a příležitostí, lepším nakládáním s časem, nasměrováním vůle k věcem, které je zapotřebí změnit. Třetí oblastí je osobnostní růst, ten se projevuje pocitem zvýšené sebedůvěry, lepším zvládnutím životních obtíží, zvýšenou akceptací životního běhu. Čtvrtou oblastí je spirituální změna – růst se projevuje větším zájmem o duchovní oblast, někdy i zesílením víry či náboženských potřeb. Poslední, pátou oblastí, je ocenění života tam, kde se růst projevuje úvahou o podstatných věcech v životě, uznáním možností, které život lidem dává.⁸⁰

Pojem transgeneračního přenosu traumatu vzniká v souvislosti s holocaustem a s dopadem rodičovského traumatu nepřímo na potomky. Do studie o přenosu traumatu jsou zahrnuti také veteráni z 2. světové války, Vietnamu, oběti domácího násilí nebo zneužívání v dětském věku. Zvláště těžká traumata mohou vyvolat transgenerační přenos, to znamená přesun traumatu k budoucím generacím. Vzniká otázka, jestli takový přenos může vedle negativních obsahovat také pozitivní dopady.⁸¹

---

⁷⁸ Srov. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, Praha 2014, s. 33.

⁷⁹ Srov. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, Praha 2014, s. 55.

⁸⁰ Srov. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, Praha 2014, s. 50.

⁸¹ PREISS Marek: *Trauma a postraumatický růst* [online]. Dlouhá cesta. [cit. 1. 10. 2009]. Přístup z: http://www.dlouhacesta.cz/files/uploaded/UserFiles/Rydlova_PosttraumatickyRust.pdf

2.6 Příběhy přeživších a transgenerační přenos

Na vybraných příbězích chci ukázat proces transgeneračního přenosu traumatu. To znamená přenos vyřčených nebo nevyřčených traumatických myšlenek a emocí z generace na generaci. Jejich představitelé také procházejí koncentračním táborem Dachau. Protože své zážitky publikují, dají se velmi dobře dohledat. Díky nim mohu ukázat, jak přenos traumatu přeživších koncentračních táborů, ovlivňuje jejich rodiny. Na příbězích je vidět chování dvou (někdy i třech) generací. Jde o příběh dvou mužů, kteří přežijí holocaust, poté zakládají vlastní rodiny, jejich děti na sebe berou úkol, který pomůže rodu očistit se od zážitků spojených s holocaustem.

Jack Adler

Ve vyprávění Jacka Adlera a jeho syna Eliho se jedná o příběhy dvou generací. První generace, která zažila holocaust a druhá generace, která sdílí jejich vzpomínky. Příběhy v sobě nesou mnoho emocí, aby se jejich energie mohla uvolnit, zpracuje ji Eli Adler po svém tátu, co je mu blízké a co velmi dobře umí. Jako kameraman a režisér s více než třicetiletou praxí ztvární nejen vzpomínky svého otce, ale i své vlastní vzpomínky pomocí dokumentárního filmu.

Jack Adler, původním jménem Szlama Adler, se narodil v roce 1929 v polském městě Pabianice, kde se svými rodiči a třemi sourozenci prožíval dětství. Příběh plný zvratů a životních ztrát začal 8. září 1939, kdy německá armáda obsadila město. Nacisté ve městě postavili ghetto pro židovské obyvatele, do kterého se přestěhovala celá Adlerova rodina. Jack později prošel polskými ghettami a přes koncentrační tábor Osvětim se dostal do tábora Dachau. Po osvobození tábora americkou armádou odjel do USA.

V současné době veřejně vystupuje a hovoří o svých zážitcích z koncentračních táborů. Jeho syn mu s těmito aktivitami pomáhá. V deníku Fort Collins Coloradoan jim v roce 2018 vychází společný článek s názvem „Holocaust survivor, son to share story in Fort Collins,“ kde oba podrobně popisují, co je v životě nejvíce ovlivnilo. Eli se hned na začátku zmiňuje, že jeho otec o své minulosti dříve nemluvil. Traumatické vzpomínky na minulost uzavřel a vytvořil si nový život v židovské obci ve městě Skokie, severně od Chicaga. K tomu Eli dodává: „Skokie bylo bezpečné místo s početnou židovskou komunitou, mezi kterou bylo mnoho přeživších šoa. Nikdo nevypadal, že by se nějak trápil. Tou dobou jsme viděli v našich sousedech jen přátele rodičů. Věděl jsem jen, že díky holocaustu jsme neměli prarodiče, tety nebo strýce ze strany mého otce.“

V polovině sedmdesátých let se klidné předměstí Skokie stane centrem povstání amerických neonacistů. Tou dobou rodina Adlerova žije v Illinois a i tak je tato událost velmi ovlivní. Právě to zapříčiní, že Jack začne více mluvit o svých zkušenostech s holocaustem. Eli přemýšlí, jak mohlo neonacistické hnutí uskutečnit demonstraci proti Židům zrovna ve městě Skokie. Stejně tak přemýšlí jeho otec, ale místo o Skokie přemýšlí o svém rodném městě v Polsku.

Vzpomíná, že když mu bylo deset let, přijeli nacističtí vojáci do Pabianice. V tom okamžiku se všechno změnilo. Nevěděl nic o vzestupu Adolfa Hitlera a šíření jeho moci po celé Východní Evropě. Během několika málo hodin nacisté zabrali město. Židům byla na oblečení vyšita Davidova hvězda a byli vyhnáni ze svých domovů. Židovské děti nemohly dál navštěvovat veřejné školy. Židovské úřady, včetně synagog, kam Adlerovi pravidelně docházeli v pátek, neděli a ve svátcích, byly zavřeny. Asi o šest měsíců později byli židovští obyvatelé přemístěni do ghetta a byli tam nuceni zůstat a dodržovat přísný zákaz vycházení. Jackova maminka, dědeček a starší bratr tam zemřeli. Jeho prababička byla později poslána do vyhlazovacího tábora Chelmno, kde byla zabita.

V roce 1942 byl Jack, jeho otec Cemach a sestry Pesca a Ester posláni do židovského ghetta v Łodzi. Zůstali tam dva roky. Jednoho dne se museli sbalit a jako „sardinky v plechovce“ je odvezli v železničních vozech pro dobytek neznámo kam. Když se dveře „dobyčáku“ konečně otevřely, stáli před nimi nacisté. Byli v koncentračním táboře Osvětim. Nejmladší sestra Pesca zůstala v Osvětimi, ale starší sestra Ester byla později přeložena do tábora Bergen-Belsen. Během dalšího roku byli Jack a Cemach přemístěni do německého koncentračního tábora Dachau a jeho pobočného tábora Kaufering. Jack zůstal v Dachau až do jeho osvobození. Když na konci války začali nacisté s likvidací koncentračního tábora Dachau, vybrali Jacka na pochod smrti. Vězni byli nuceni pochodovat celý den a spát v noci v lese. Některým skupinám na cestě nacisté nařídili vykopat si vlastní hroby dříve, než byli zastřeleni. Prvního května 1945 vše skončilo. Jack se probudil do rušného rána. Nacisté byli pryč. Jack uslyšel stejný zvuk vojenských aut, tanků a džípů, který slyšel, když nacisté obsadili jeho rodné město. Jeden voják Jacka oslovil a řekl: „Toto je americká armáda. Všichni jste volní.“

Nový život mu začal v nemocnici, kde zjistil, že zůstal jediným přeživším z celé rodiny. Jeho otec zahynul v Kauferingu dva týdny před skončením války. Sestra Pesca

byla zabita v plynové komoře v Osvětimi. Ester byla zabita v koncentračním táboře Bergen-Belsen. Jack odjel do Ameriky a čekal v New Yorku několik měsíců, než mu byla přidělena nová pěstounská rodina. Později vystudoval vysokou školu, nastoupil do armády a byl poslán do Korejské války. Po návratu se oženil a odstěhoval se se svou ženou do města Skokie na židovské předměstí, kde se jim narodil syn Eli a dcera Paula. Po sedmi letech se celá rodina přestěhovala do města Wilmette v Illionis a později do Ft. Lauderdale na Floridě.

Jack vysvětluje, proč svoji minulost záměrně zamlčoval před svými dětmi: „Nechtěl jsem je děsit. Čekal jsem, až budou starší a budou to schopni pochopit. Nechtěl jsem jim vštípit strach, hněv nebo nenávisť.“ Jeho syn Eli si nachází cestu, jak zpracovat otcem zamlčované téma šoa. V roce 2009 si přečetl článek o holocaustu v muzeu ve městě Skokie. Tehdy začíná uvažovat, že příběh svého otce zveřejní prostřednictvím dokumentárního filmu. Eli dokonce odcestuje kvůli natáčení do Osvětimi. Po dokončení filmu se mu podaří zařadit návštěvu Pabianice, o kterou jeho otec předtím nestál. Eli dodává: „Poslouchání příběhů je jedna věc, ale být skutečně tam, kde ty příběhy začaly, je hluboký zážitek.“

Film, který se jmenuje „Surviving Skokie,“ zachycuje osobní příběh o přeživším holocaustu a jeho nejbližších, lidské nálady ve společnosti, boj proti rasismu a fanatismu a zdůrazňuje hrdinství těch, kteří veřejně vystupují proti jakékoliv nesnášenlivosti. Eli zmiňuje: „To, co se stalo Židům během holocaustu, je jen jeden aspekt příběhu. Je to také o cílené nenávisti, bez ohledu na to o jakou skupinu se jedná.“ A dodává: „Chci, aby lidé od tohoto filmu odcházeli a byli si vědomi, že musíme být uctiví a tolerantní vůči ostatním.“⁸²

Jack se stává ústřední postavou filmu „Surviving Skokie,“ cestuje se svým synem a diskutuje o dětství, které zažívá v Polsku, kde antisemitismus začíná narůstat v roce 1930. Další část filmu se věnuje roku 1977 a je o skupině neonacistů, která uskuteční pochod ulicemi Skokie. Tato epizoda znovu traumatizuje místní obyvatele, kteří přežili holocaust, zároveň vynesou otázku, kam až sahají hranice svobody projevu. Eli tak zkoumá následky holocaustu ve svém rodném městě. Přeživší konečně odhalují rodinná tajemství. Vzpomínky na prožitou dobu v táborech vedou otce a syna na

---

⁸² UDELL Erin: *Holocaust survivor, son to share story in Fort Collins* [online]. Coloradoan. [cit. 29. 9. 2018]. Přístup z: <https://eu.coloradoan.com/story/life/2018/09/29/holocaust-survivor-son-share-story-fort-collins/1445575002>

společnou cestu zpět do Polska, aby se vyrovnali s bolestnou ztrátou rodiny, která zahynula v ghettech a táborech smrti.⁸³

Jack a Eli se dnes podílejí na tom, aby se na šoa nezapomnělo, aby se nebrala na lehkou váhu nově vznikající neonacistická hnutí. Když Jack hovoří se studenty, vojáky, či jinými posluchači, zdůrazňuje: „Někteří z vás se jednoho dne mohou stát vůdci, proto je důležité, abyste nikdy netolerovali rasismus ani fanatismus.“ Jack ve věku 87 let už mluvil k více než 1,5 milionu lidí. Stále cestuje po celé zemi a mluví s diváky v naději, že se z jeho příběhu lze poučit a v budoucnu se tak vyhnout tragédiím a nespravedlnostem, které on sám zažil. Vzpomínky publikuje také ve své knize s názvem „Příběh holocaustu.“⁸⁴

Eli Adler natočil několik filmů, které souvisejí s tématem šoa, včetně filmu „Hope Out of the Ashes“ (1985), je to krátký příběh o památníku holocaustu v San Franciscu, „Loosening The Grip“ (1999), natáčení v Berlíně a Osvětími „One Day In Auschwitz“ (2015) s Nadací Šoa k 70. výročí osvobození Osvětími. Eli Adler se stal přispěvovatelem nadace „Shoah Foundation Interview Program.“⁸⁵ Film „Surviving Skokie“ vyhrál cenu diváků na festivalu Mill Valley.

Z příběhu je vidět reprezentace snahy nezapomenout vzpomínky na holocaust a ukázat, aby se již nic takového nezopakovalo. Když otec nemůže vyprávět o traumatických zážitcích, pomůže mu jeho syn. Transgenerační síla příběhu nechce být zapomenutá. Čím více se člověk snaží vymazat vzpomínky ze svého života, tím více se mu vrací. Film informuje, jak jsou neonacistická hnutí stále tolerována. Také ukazuje, jak se Židé dostávají opakovaně do role „obětních beránků“ ať už za druhé světové války nebo o více než půl století po jejím skončení na území Spojených států. Lze vidět, jak se obětní skupina projevuje určitými preferenčními znaky. Tím, že některá skupina patří k okraji sociálního prostředí, může být snadno zranitelná a „čím více se jedinec vzdaluje jedním nebo druhým směrem od nejběžnějšího společenského postavení, tím více mu hrozí perzekuce.“⁸⁶ Jack Adler varuje před snadným vznikem diktátorského režimu a poukazuje na nutnost vzdělávat se, hledět do historie, žít v přítomnosti a tím plánovat budoucnost v mírové společnosti.

---

⁸³ ATLANTA JEWISH FILM FESTIVAL: *Surviving Skokie* [online]. AJFF. Přístup z: <https://www.ajff.org/film/surviving-skokie>

⁸⁴ SURVIVING SKOKIE. *Surviving Skokie: About* [online]. Survivingskokiemovie. Přístup z: <https://www.survivingskokiemovie.org>

⁸⁵ ADLER Eli: *Bio* [online]. EliAdler. Přístup z: <https://www.eliadler.com/biography>

⁸⁶ Srov. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, Ostrava 2014, s. 38.

Mauric Cling

Druhý příběh je o Mauricu Clingovi, který přežil pobyt v koncentračních táborech. Když se dostane na svobodu, stejně jako Jack Adler, zakládá po několika letech rodinu. Jeho dva synové převezmou těžké břemeno, které zdědí po otci v podobě transgeneračního přenosu traumatu, a natočí film na téma holocaust.

Jeho příběh začal v květnu 1944, když patnáctiletého Maurice Clinga deportovali se starším bratrem Willym, matkou a otcem do tranzitního tábora Drancy a později do koncentračního tábora Osvětim. Ještě před tím musela celá jeho rodina nosit na svém oblečení vyšítou žlutou hvězdu, nesměla navštěvovat synagogu a děti nemohly chodit do škol. Maurice nijak zvláště nepocíťoval tuto válečnou atmosféru. Jako dítě vnímal za svůj svět rodinu, školu, spolužáky, učitele a studium židovského náboženství, které mu bylo velmi blízké.

Když přijel do Osvětimi, oddělili ho nejdříve od matky, pak od otce, který skončil rovnou v plynové komoře. Maurice zůstal jen s bratrem. Nejprve na izolovaném bloku prošel karanténou a pak těžkým výcvikem. V patnácti letech byl uznán práce schopným a dostal se do pracovního komanda, kde velmi těžce pracoval. Po čtyřech měsících pobytu v táboře nacisté zavraždili bratra Willyho. Maurice se ocitl sám. V tomto okamžiku se „dostal na dno.“ Nejspíš by pobyt a nesmírně tvrdou práci nepřežil, kdyby mu nepomohli ostatní, především polští a francouzští spoluvězni, kteří ho chránili. V lednu 1945 se dostal do pochodu smrti. Vězni šli nejdřív pěšky a později na korbách vozů dojeli do tábora Dachau, kde Maurice upadl napůl v bezvědomí na hromadu mrtvých těl. A znovu ho zachránili. Vedoucí bloku ho popadl a postavil zpět do řady k ostatním. Protože se nakazil tyfem, personál tábora ho umístil na izolovaný blok, kde jen čekal, co s ním bude dál. Tato část pobytu byla dlouhá a Maurice začínal pocíťovat velkou prázdnotu. Na konci války se dostal znovu do skupiny evakuovaných vězňů. Vězni jeli vlakem, pak šli pěšky směrem k Alpám a nakonec je na cestě osvobodili Američani ve městě Mittenwald v Horním Bavorsku asi 100 km jižně od Mnichova.⁸⁷ Po roce se vrátil „domů“ do Paříže. Maurice Cling vážil pouhých 28 kg. V Paříži se setkal se svými prarodiči, tetou a bratranci, kteří nebyli odvedeni do táborů nebo ghett. Vystudoval anglický jazyk a literaturu na vysoké škole a byl jmenován profesorem lingvistiky. Později se Maurice oženil a se svojí manželkou vychoval čtyři

---

⁸⁷ HAMMERMANN Gabriele: *Dachau contemporary witness talk with Maurice Cling* [online]. Dachau Concentration Camp Memorial Site. KZ-Gedenkstätte Dachau. Přístup z: <https://www.kz-gedenkstaette-dachau.de/review-contemporary-witness-talk-maurice-cling.html>

syny.

V současné době se věnuje osvětě. Maurice Cling vydává monografii s názvem „Ty, kdo sem vstupuješ, dítě v Osvětimi.“ Kniha je především svědectvím velmi mladého chlapce, ale je to také vyzrálý pohled muže na prožitou životní zkušenost. Maurice se v knize popisuje, jako upřímné dítě, které tráví svůj čas snahou přizpůsobit se podmínkám tábora. Přežít tábor pro něj znamená stát mazaným, ale je přesný opak. Jeho čestnost, jemnost a dětskost nepochybně vzbudily u ostatních spoluvězňů soucit. To mu pomohlo přežít.

Jeho dva synové mají potřebu zveřejnit příběh, který zažil. Daniel Cling a Pascal Cling proto vytvoří film o rodinné historii. Film pod názvem „Heritages“ pojednává o třech vězních, kteří přežijí koncentrační tábor Osvětim. Popisuje, co vězni zažívají během pobytu v táboře a jak se s tím vyrovnávají na svobodě. Tvůrci považují za důležité ukázat, jakou formou přeživší sdělují svým nejbližším zažité trauma. Jejich potomci naopak vysvětlují, jak takové soužití poznamená jejich myšlení a chování. Také upozorňují, že prožití holocaustu může emočně prostoupit osudy jedné rodiny až do třetí generace. Vytváří se tak přesvědčivý, někdy protichůdný, příběh o nevyřčených nebo až příliš sdělovaných vzpomínkách.

Film také objasňuje historii holocaustu. Popisuje zvrácený pohled Adolfa Hitlera, který viděl v Německu jediný stát a jeho vizi coby zachránce evropské civilizace. Hitlerova konspirace proti Židům stála za snahou podmanit si a ovládnout svět a tím vnesl do společnosti ještě více protižidovskou náladu. Tou dobou společnost viděla Židy jako parazitické kapitalisty nebo revoluční bolševiky.

Tvůrci také zveřejňují fakta, že v nacistických koncentračních táborech bylo zabito na 6 milionů Židů. Rovněž byly vyhlazeny početné rodiny Romů a na sedmdesát tisíc lidí se zdravotním postižením. V období, kdy se Hitler dostal moci v roce 1933, začal snižovat občanská práva a ekonomické postavení víc než půl milionu Židů. Toto číslo pojednávalo jen o Německu. Proces byl doprovázen násilím a zavražďováním, které vyvrcholilo Křišťálovou nocí těsně před vypuknutím Druhé světové války. Zpočátku bylo cílem Hitlera vyloučit Židy z Německa, proto nacisté souhlasili s návrhem sionistického hnutí urychlit emigraci do Palestiny nebo jiných evropských zemí. Na konferenci Evian ve Francii se však pouze dvě z 32 přítomných zemí dohodly na přijetí vyšších kvót přijímaných Židů. Británie omezila přístup do Palestiny kvůli místní občanské válce mezi arabskou populací a židovskými osadníky. Poslední emigranti

opustili Německo v roce 1941.

Nechybí ani zamyšlení nad tím, že pokud by nebylo těchto hrůz holocaustu, možná by vůbec Izraelský stát nevznikl. Ačkoli genocida nebyla v lidské historii neobvyklá, rozsah a efektivita s jakou nacisté vyhlazovali Židy a jiné nepohodlné skupiny, zanechalo nesmazatelné stopy v moderních dějinách společnosti. Stát Izrael byl založen v roce 1948 a uznán Spojenými státy, Sovětským svazem a dalšími členy OSN. Sousední arabské země ho odmítly přijmout jako legitimní stát.⁸⁸

Díky práci, článkům v novinách a veřejnému vystupování otce a jeho dvou synů lze popsat, jak přenos traumatu v rodinách přeživších funguje. V tomto příběhu závazek k očištění rodu převezmou synové. Vyrůstání v přítomnosti otce, který přežil holocaust, je ovlivní natolik, že se chopí svých kamer a natočí film. Díky filmu mohou zpracovat pocity nespravedlnosti a nepochopení samotného holocaustu, jejich myšlenky a emoce jsou přesunuty do příběhu a přehrány herci. A tak důležité svědectví lze vypovědět světu. Jedná se o první film, který popisuje vliv přenosu traumatických vzpomínek na chování členů rodin přeživších.

Psychoterapeutka Helena Klímová říká, že typickým příznakem přenosu traumatu pro druhou generaci je, že většinou neumí mluvit o svých pocitech a neumí jim porozumět. To je způsobeno také tím, že první generace se snaží k sobě své děti příliš nepřipoutávat, aby nebyly ohroženy případnou ztrátou. „Rodiče to vlastně dělají z lásky. Ačkoliv se velmi často snaží poskytnout dětem co nejlepší rodinu, ne vždy se jim to podaří. Proto jsou někteří lidé z druhé generace často poškozeni.“ Mezi klienty terapie také patří lidé ze třetí generace, kteří tam většinou přijdou z jiného důvodu: „Například nemohou spát, trpí depresemi nebo mají psychosomatické poruchy.“ U třetí generace přeživších je příznakem i to, že se věnují pomáhajícím profesím.⁸⁹ Hledání smyslu a náprava toho, co se stalo, bývá životní inspirací mnoha lidem druhé a třetí generace po šoa. Tuší, že nalézání smyslu může pomáhat, posilovat a uzdravovat. Děti, vnuci zkoušejí uvést svět do řádu za své rodiče a prarodiče.⁹⁰

Podle Heleny Klímové může ten, kdo zažil ničivou agresi, očekávat agresi i tehdy, kdy se žádná nechystá, vidí nepřítel tam, kde není. Kromě toho, že každá

---

⁸⁸ HERITAGES: *Heritages by Cling, Daniel & Cling, Pascal* [online]. Docsonline.tv. Přístup z: <https://www.docsonline.tv/documentary/heritages>

⁸⁹ SÝKOROVÁ Klára: *Traumatem holocaustu může trpět druhá i třetí generace* [online]. Generace20. [cit. 2. 9. 2013]. Přístup z: <https://www.generace20.cz/domaci/traumatem-holocaustu-muze-trpet-druha-i-treti-generace>

⁹⁰ Srov. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, Praha 2014, s. 34.

zkušenost poškození či nepřátelství může posilovat hluboce zažitý vzorec chování „dramatický trojúhelník – drama triangl.“ Tento vzorec je zakotvený v lidské kultuře a projevuje se jako neurotická porucha v reálném životě. „Dramatický trojúhelník“ je složený ze tří rolí „Pronásledovatel, Oběť a Zachránce.“ Jsou to role, které inspirují kulturu. Role v „dramatickém trojúhelníku“ vystupují jako síly archetypální, které jsou kolektivním lidským poznáváním zvědomovány a zpracovávány. Kultura v příbězích plní důležitou úlohu. Zvědomuje síly agrese, které jsou lidské skupině vlastní. Pojmenovává je a dává jim smysl. Role „Pronásledovatele, Oběti a Zachránce“ se v životě mění. Jedinec vzorec „dramatického trojúhelníku“ nevědomě přijme jako základ svého „vnitřního nepřítele.“ Vznikají nekonečné destruktivní hry. Podobně tomu může být i v takových vztazích, kdy subjektem není jedinec, ale celé společnosti, národy nebo sociální vrstvy. Tento trojúhelník má nebezpečný náboj. Tím, že se vina zvědomí, nastává její opakování. Vina bývá argumentem pro agresi, která je maskovaná jako záchrana. Přesouvá se na druhého a její chápání může být vnímáno jako vlastní očištění. Nadějí je vystoupení z „dramatického trojúhelníku.“ Tím, že se toto chování zvědomí, lze vystoupit z koloběhu vin a zachraňování. Člověk má sklon volit strategii nikoli nejlepší možnou, ale s níž má zkušenost „přežití.“ Chování, které má spojeno s přežitím, obvykle opakuje i tehdy, kdy si může dovolit jednat svobodněji. Opakuje to do té doby, dokud si to nezvědomí a plně neuvědomí.⁹¹

Uvedené příběhy ukazují, co vězni v koncentračních táborech museli vytrpět, jaké situace tam zažívali, každodenní dril, pracovní nasazení, ponižování, ale i chvíle odpočinku. Většinou se příběhy přeživších shodují. Nejdříve nechtějí o prožitých událostech mluvit. Potlačují stud, vztek, smutek a jiné zažívané emoce. Už se nechtějí k tomu, co zažili vracet. Někteří přeživší o svých zážitcích mluví intenzivněji než ostatní. Mnozí přeživší se potýkají s vtíravými myšlenkami a neustále se vrací k tomu, co prožili. Někdy se i dobrovolně rozloučí se životem. Většina z nich se snaží žít normální život a zakládá rodiny. Avšak zažité trauma v koncentračních táborech ovlivní i jejich děti. Průběh se může lišit, ale základ zůstává stejný. Utrpení nezmizí snadno, zůstane zapsané v myšlenkách, emocích a také genech. Když už se nedá utajit skrývaná minulost, přichází čas pro první, druhou a také třetí generaci přeživších. Začínají pracovat na tom, aby zachránili sebe, rodinu, ale také varují ostatní, aby se už takové hrůzy nikdy nemohly opakovat.

---

⁹¹ Srov. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, Praha 2014, s. 18-21.

3 Pohled na holocaust zachycený ve fotografii

V této části chci ukázat na vybraných fotografiích situace v koncentračním táboře Dachau. Díky fotografiím mohu zjistit, co se v táboře odehrávalo a jak tábor vypadal. Když si prohlížím vězně na fotografiích, nevím, jaké emoce prožívají, ale zasahuje to mé vlastní pocity. Abych mohla lépe pochopit a vyjádřit své pocity, vybírám si fotografie z osvobození tábora. Pomocí snímků můžu poskládat příběh z jiného úhlu. Psané nebo zapamatované příběhy si mohu přečíst nebo vyslechnout. V ruce však nemám žádný obraz a informaci, kterou příběh sděluje, si můžu jen představovat. Můžu být šokovaná, ale pouze do té míry, jakou mám fantazii. Stále mi k tomu chybí obrazové svědectví. Tak se představa rozplyne a nezůstane mi o ní žádný důkaz. Při pohledu na fotografii jsem šokovaná ihned a mohu být stále. Můžu mít také radost a plakat dojetím. Jsem přímo zasažená tím, co vidím, ať už jsou mé emoce jakékoli.

Podle Susan Sontagové člověk díky fotografii soucítí s bolestí trpitele.⁹² Trýznivé snímky mají snahu šokovat. Ale příliš mi nepomáhají, když chci něčemu porozumět. K porozumění mě dokáže přimět až vyprávění.⁹³ Roland Barthes vysvětluje, že fotografie je materiální podstata a zájem o fotografii v nás vzniká díky pocitům, tím že vidím, cítím, tedy si všímám, pozoruji a myslím.⁹⁴ Osoby na snímku jsou dobře vystiženy, avšak jsou bez teze existence. Snímek oduševňuje, ale sám o sobě nic oduševnělého není, ale oduševňuje mě.⁹⁵ A proto si vybírám k příběhům přeživších také fotografie z tábora Dachau, abych zážitky svého dědečka mohla lépe pochopit přes své vlastní pocity.

Ještě než začnu s analýzou fotografií, uvedu něco málo o historii válečné fotografie. Susan Sontagová říká, že v roce 1945 nastala přelomová doba pro fotografii. Doba, kdy vznikají snímky z osvobozených koncentračních táborů, se nazývá epochou šoku.⁹⁶ Reportážní fotografie se prosadí počátkem 40. let. Moderní válka, na jejímž konci v roce 1945 dochází k odhalení nacistického zla, poskytne reportážním fotografům novou legitimitu.⁹⁷

Válečná fotografie dává signál něčemu zabránit, naléhá na nás. Zároveň však

---

⁹² Srov. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011, s. 40.

⁹³ Srov. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011, s. 81.

⁹⁴ Srov. BARTHES Roland: *Světlá komora*, Bratislava 1994, s. 23.

⁹⁵ Srov. BARTHES Roland: *Světlá komora*, Bratislava 1994, s. 22.

⁹⁶ Srov. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011, s. 26.

⁹⁷ Srov. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011, s. 35.

vykřikuje: „Jaká je to podívaná.“⁹⁸ Fotografie krutostí, které ilustrují i posilují svědectví, které nelze vymazat.⁹⁹ Fotografie jsou záznamem něčeho skutečného a pokaždé je musí „někdo“ pořídit.¹⁰⁰

Podle Rolanda Barthese, fotografie reprodukuje několikrát situaci, která se stala pouze jednou. Fotografie je mechanickým opakováním toho, co se existenciálně nikdy opakovat nemůže. Událost na snímku nikdy nepřekračuje samu sebe k něčemu jinému, končí vždy u toho, co zrovna vidím.¹⁰¹

Fotografie zaznamenává určité situace, jako svědectví nebo jako důkaz. Pohled na ni vyvolává vzpomínku nebo podává zprávu. Je možné přemýšlet nad tím, co se stalo, co by se mohlo stát, jak to dopadlo nebo zda to mohlo být jinak. Tvůrce chce něco ukázat druhým, co je potřeba sdělit světu. Pro lepší pochopení mi dá do ruky důkaz a řekne: „Toto se opravdu stalo.“

Na snímku každý uvidí jen to, co je schopen vidět a ucítit to, na co je zrovna emočně nastavený. Když se na snímek dívám poprvé, vyvolává to ve mně silné emoce. Po druhém, třetím zhlédnutí pak emoce pomalu ztrácí na intenzitě. Ale v každý okamžik to vidím skrze vlastní pocity. Ať už je to o sedmdesát let později.

3.1 Výpověď fotografií z koncentračního tábora Dachau

Když se na konci války dostávají do koncentračního tábora Dachau američtí vojáci a s nimi reportéři, sdělují světu, také pomocí fotografií, co se tam děje. To, co reportéři uvidí krátce po osvobození tábora, jim bere iluze o člověku. A jestli mají nějaké představy o chování nacistů, tak tam se změní a stanou se z nich noční můry. Fotografie, které byly pořízené v Dachau, bezesporu šokují, nutí člověka k zamyšlení nad životem, informují a varují. Projít válečnou frontou a zdokumentovat osvobození Dachau se podařilo americkým fotografům, jako je David Scherman a Lee Millerová.

3.2 Fotografie a reportážní zpráva Lee Millerové

V této části chci přiblížit práci fotografky a válečné reportérky Lee Millerové, která přijíždí do Dachau s americkou armádou. Nejprve začnu krátkým příběhem a následně se pokusím ukázat události v Dachau skrze fotografií.

⁹⁸ Srov. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011, s. 71.

⁹⁹ Srov. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011, s. 77.

¹⁰⁰ Srov. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, Praha 2011, s. 27.

¹⁰¹ Srov. BARTHES Roland: *Světlá komora*, Bratislava 1994, s. 10.

Millerová působí jako oficiální válečná fotografka pro Vogue. Od roku 1942 je akreditována u americké armády jako válečná dopisovatelka. Proslaví ji fotografie z Mnichova, kde ji kolega David Scherman vyfotografuje ve vaně Adolfa Hitlera. Společně zdokumentují osvobození koncentračních táborů Buchenwald a Dachau. Když se po válce vrátí zpět do Anglie, začne trpět posttraumatickou stresovou poruchou. Má silné deprese a problémy s alkoholem. To je důvod, proč následně odjíždí se svým manželem Rolandem Penrosem do USA, kde ve svých čtyřiceti letech porodí syna. Právě syn Antony zpracuje její fotografie a vydává několik fotografických publikací, kde mimo jiné zveřejní matčin životní příběh. Z jeho publikací vybírám některé fotografie a také reportážní zprávu, kterou píše pro Vogue. Zpráva podává čerstvé svědectví z koncentračního tábora Dachau. Zpráva zní takto:

„Drahá Audrey,

už dlouhý čas jsme všichni přemýšleli, v jakém městě zrovna budeme a s kým oslavíme konec války a smrt Hitlera.

Byla zrovna jsem v bytě Adolfa Hitlera, byla půl noc prvního května a zrovna sněžilo, když v rádiu oficiálně oznámili Hitlerovu smrt. Z vysílání BBC zněl strohý hlas, který nám připadal jako nejistá spekulace. Všichni jsme hodně oslavovali i to, že jsme se na toto místo vůbec dostali.

Hitler je mrtvý a pro mě ani moc živý nikdy nebyl. Až do této chvíle, celé ty roky, byl jen zlým monstrem, dokud jsem nenavštívila místa, která proslavil, dokud jsem nemluvila s lidmi, kteří ho znali, nevyšťourala o něm nějaké drby, dokud jsem nejedla a nespala v jeho domě. V tuto chvíli se pro mě stal ještě hrůzostrašnějším, jak se ukazovaly jeho téměř lidské zvyky. „Jako opice, která svými gesty zahambuje a napodobuje.“

V Dachau jsme viděli všechno to, co bylo možné o koncentračních táborech slyšet a před čím se dalo zavřít oči. Na zemi v táboře byl samý štěrk a denně po něm muselo klopýtat tisíce odsouzených nohou, které bolely a zábly, které se sunuly, aby se zbavily bolesti a nakonec se staly jenom zbytečnými, nanejvýš dobrými k tomu, aby došly do komor smrti. Míle štěrku se staly symbolem zločinu proti lidskosti. Jednou, když jsem si na ten štěrk klekla, pocítila jsem na koleně nesnesitelnou bolest. To byl jen jeden malý kamínek. Přitom stovky „Auslanders“ musely na ten štěrk denně padat. Když se vězňům podařilo ze štěrku zvednout, mohli žít, když na to neměli sílu, byl ukončen jejich bezejmenný život. Byl to jen další neznámý vězeň.

Říkám si, jestli bude mít Hitler plamen tak věčný, jako vězni prostáté hodiny na těch všech apelech, když se museli dívat na dým z komínů, který byl z těl jejich spoluvězňů. Když někdo chyběl během přepočítávání ve vězeňských blocích, čekalo se, až se najde. Všichni to museli sledovat, třáslí se zimou, oblečení jen v těch vězeňských pyžamech. (Miliony lidí už nejspíš neobléknu pruhované pyžamo ledaže, by to udělaly z přesvědčení, že to nic neznamená). Podvýživa a přepracování, to byl „skvělý“ způsob, jak eliminovat ty nejzdatnější.

Pak jsme odjeli dál na frontu, která nám po tom všem, co jsme viděli v Dachau, připadala jako „fata morgána“ čistoty a lidskosti. Pohled na stovky vyhladovělých a zmrzačených mužů a žen halících se v modrobílých pruhovaných hadrech v nás zanechal pocit plný násilí. A jestli Mnichov, rodiště tohoto hororu, se podaří dobýt, chtěli jsme tomu být nápomocni.

Mnichov se složil jako domeček z karet a tahle „bašta“ německého nacionalistického idealismu padla během jediného dne. Vše proběhlo pouze na úrovni sporadických potyček mezi určitými skupinami. Hitlerově duchovnímu domovu se nepodařilo ukázat světu, jak Němci dovedou umírat.

Když 179. pluk obsadil Hitlerův dům, byli jsme tam s nimi, poobědvali jsme tam, strávili jsme tam noc, používali jsme Hitlerův záchod, vykoupali se v jeho vaně a chovali se tam jako doma, stejně jako ostatní vojáci. Až do této chvíle, tři dny po jeho smrti, tam žádní novináři ještě nebyli, takže tohle je exkluzivní příběh.

S láskou Lee¹⁰²

Lee Millerová v této krátké zprávě vystihuje, co během prvních okamžiků v Dachau prožívá. Sama z této zprávy můžu vyčíst, jaká nálada panuje, když americká armáda osvobodí tábor. Lee Millerová jako fotografka a redaktorka zažívá to, co normálně člověk zažít nemůže, pokud není personálem tábora nebo vězněm. Američtí vojáci a reportéři se tak dostávají do situací, které je musí bezesporu šokovat.

Lee Millerová, jako žena, která si obléká pánskou uniformu, je najednou postavená před úplně jiný svět koncentračního tábora. Stojí před vězni, kteří jsou vyhublí a oblečení v pruhovaných úborech. Všude v táboře je „špína a zápach,“ jak to píše ve své zprávě. Její sdělení na mě působí místy cynicky, ale asi právě cynismus je pro Lee Millerovou první záchranou a může ji tak přenést přes otřesné zážitky. V Hitlerově bytě pocítuje radost z jeho porážky a úlevu, že tyto hrůzy jsou u konce. Ve

---

¹⁰² Srov. PENROSE Anthony: *Lee Miller's War, BEYOND D-DAY*, Londýn 2005, s. 188-189.

zprávě uvádí, že se koupe v Hitlerově vaně a používá jeho toaletu. Jak dalece musí být člověk vystaven realitě války, že se může vykoupat ve vaně takového diktátora? Nebo je to jen symbol vítězství nad nacisty a tak uzavření jedné kapitoly?

Její syn Antony říká, že matka nikdy nemluvila o zážitcích, kterými si prošla během války. Pohled na německé turisty nebo jen tón jejich hlasů ji vždy velmi rozrušil a proč, to nechtěla vysvětlit. Když si jeden její známý vzal za ženu Němku, jednoduše ukončila jejich přátelství.

Jeho matka začíná po válce trpět posttraumatickou stresovou poruchou, jako přeživší koncentračních táborů. Válečné události, strach o život nebo setkání s utrpením uvnitř koncentračních táborů, podmínky, které tam panují, to vše ji velmi zasahuje. Zvláště když se před válkou živil modelingem, později pracuje ve vlastním fotografickém salónu a pohybuje se v intelektuálním prostředí. Mezi její přátele patří třeba Pablo Picasso nebo Man Ray.

Stejně jako druhá generace přeživších i její syn Antony se snaží zpracovat matčiny vzpomínky vydáváním jejích příběhů a zveřejňováním fotografií. Jejich posláním je ukázat světu skutečnost, kterou jeho matka prožila. Antony uvádí, že válka jí dala jasný pohled na život a její snahou bylo formovat svět založený na principech práva, pravdy a soucitu. Antony je překvapený, že tolik let po válce strávila v depresích, pitím alkoholu, než se rozhodla vrátit zpět do běžného života.¹⁰³

Práce je pro Lee Millerovou vším. Vlastním rozhodnutím se dostane z pohodlného života na válečnou frontu a do koncentračních táborů, kde na vězně působí jako zjevení z jiného světa. Můj dědeček se v táboře dočká osvobození, právě toho očekávaného dne, který na sebe nechává dlouho čekat. A nejspíš patří mezi ty, kteří stojí před jejím objektivem. Možná se potkávají. Je vyhublý, zesláblý a může být šťastný, když se dozvídá, že všechny ty chvíle prožité v táboře končí a pojedou domů. Tak ráda bych ho teď objala, v mé fantazii vypadá tak křehce. Myslím si, že jsem nikdy neviděla to číslo, které mu v táboře vytetovali na tělo místo jména.

Lee Millerová vyfotografuje všechny ty zážitky, které vznikají při osvobození tábora. Ale jak se s tím vším může smířit a jak se vyrovná s pocity bezmocnosti? Může se vracet ke snímkům, nebo je zavře do skříně a potlačí všechno s tím spojené? Když její syn objeví tyto fotografie, je jimi naprosto fascinovaný. Odhalují mu matku, jak ji nezná.¹⁰⁴

¹⁰³ Srov. PENROSE Anthony: *Lee Miller's War, BEYOND D-DAY*, Londýn 2005, s. 204-205.

¹⁰⁴ Srov. PENROSE Anthony: *Lee Miller's War, BEYOND D-DAY*, Londýn 2005, s. 205.

Chci pochopit její rozpoložení, když mačká spoušť v táboře. Ten, koho fotografuje, není pouhým modelem. Je to mrtvý vězeň, jsou to stovky mrtvých nebo unavených vězňů. Nehybný snímek zachycuje ztuhlá těla. Těla, která jsou bez duše. Jak bude fotografie vypadat? Zachytí všechno to násilí a všechny, kterým se tyto fotografie dostanou do ruky, zasáhne skrze oči až do srdce. Je možné, že právě zrovna tam si uvědomí smrtelnost člověka. Možná musí na toto místo dojít, aby změnila svůj život. Zanechává za sebou spoustu vzpomínek a díky nim aspoň částečně mohu pochopit, co prožívají vězni v táboře. Nakonec také mohu lépe pochopit vlastní pocity, když čtu její příběh a dívám se na její snímky, které analyzuji v následující kapitole.

3.3 Fotografie a emoce

Vybírám si fotografie, které jsou černobílé. Při pohledu na nekolorované snímky, vzniká větší prostor pro fantazii a zmírňuje se šok z extrémní situace, třeba když krev je šedá. Také táborová atmosféra se zintenzivňuje, když modré nebe zůstane šedé. Fotografie bez barvy na mě působí jako něco, co se už dávno stalo. Jsou to strnulé snímky, ale některé jsou plné života a světla. Všechny vybrané snímky jsou od Lee Millerové a pocházejí ze stejného období, a to z konce dubna 1945. Vybírám si z nich pět, které a následně popisuji:

Fotografie vojáků zkoumajících železniční vagón, obrázek číslo 1, příloha. Dva vojáci, kteří právě otevřeli vagón a vidí hromadu mrtvých těl. Vojáci ve mně vzbuzují zvědavost. Jak se asi tváří, když jsou otočeni zády? Dívám se na mrtvé vězně ze stejného úhlu jako oni. Je to hromada nepohřbených mrtvých těl, která jsou naházena jedno na druhém. Čeká se, až někdo provede rituál, pohřbí je a tím osvobodí jejich duši. Mám strach z toho, co tam vidí. Jak se u toho cítí? Jsou dostatečně silní a otrlí na to, snést ten okamžik překvapení? A vydržím sama se na to dívat a neodvrátím oči? Cítím obavy, strach, nepochopení. Proč se to stalo?

Fotografie zdravotníků Rainbow Company, obrázek číslo 2, příloha. Američtí zdravotníci z Rainbow Company se dívají na mrtvého vězně, který leží na korbě vozu. Jak je vidět, někteří z nich nejsou ani schopni pochopit hrůzu situace, kterou mají před sebou. Podle Lee Millerové si dokonce někteří vojáci mysleli, že to, co vidí v Dachau, je jen nějaký propagandistický podvod vytvořený Spojenci.¹⁰⁵ Nejdříve mě šokuje mrtvý vězeň, vedle jeho hlavy leží jedna malá brambora, možná si ji

¹⁰⁵ Srov. PENROSE Antony, *The Lives of Lee Miller*, London 1988, s. 141.

schovával a nesnědl, protože dřív umřel. Nebo je to brambora jiného vězně, co se skutálela k jeho hlavě? Vidím obličej mrtvého vězně, ještě oblečeného v pruhovaný úbor, přikrytý hadrem a rozházenou slámu kolem něj. Cítím strach, on leží, v obličejí má hrůzu, oči má vytřeštěné. Co musel zažívat, než umřel? Vojáci přicházejí pozdě, mohl ještě žít, kdyby přišli dřív? Jeho utrpení skončilo, teď už je mu lépe. Zdravotníci mají ve tvářích opovržení a odpor. Jejich gesta (oba dva mají zkřížené ruce), symbolizují odstup. Jsou to lékaři, zdravotníci, ale tady už není potřeba nikoho zachraňovat. Ty jejich pohledy, které upírají ve fascinaci na jednoho mrtvého vězně. Mohlo je napadnout, že tam mohli ležet místo něj? Vidím jejich čisté a nažehlené uniformy, šátky uvázané na krku. Oba dva jsou čerstvě oholení na rozdíl od neoholeného, špinavého vězně, který je mrtvý.

Fotografie vězňů, kteří čekají na výdej chleba, obrázek číslo 3, příloha.

Vězni jsou oblečeni, upraveni, čisti a čekají na jídlo. Jsou v davu, jsou veselí a klidní, je jim teplo, přežili a mohou se najíst, nic jim nehrozí. Žijí okamžikem, vše co ještě před pár dny zažili, teď na chvíli zapomenou. Okamžik je silnější než jejich bývalý denní režim. Najednou je tento černobílý snímek pro mě barevný, plný tepla, radosti a očekávání.

Fotografie králíčí farmy, obrázek číslo 4, příloha.

Tuto fotografii si vybírám, protože ve mně vzbuzuje pochopení. Vězeň s láskou drží „králíčka,“ který je čistý a voní senem. Kontrast čisté králíčí farmy a špinavého koncentračního tábora. Vězeň si může králíka pohladit, může si s ním promluvit. Může mu oplácet jeho něhu, kterou v táboře nezažil. Lidské vlastnosti jako něha, jemnost a křehkost, byly v táboře zničeny. Vězeň přežil a ví, že se s ním musí rozloučit.

Fotografie mrtvých těl před ubikací, čeká se na jejich pohřbení, obrázek číslo 5, příloha. Poslední obrázek je kontrastem živých a mrtvých vězňů. Situace, která nastala po osvobození tábora. Smrt v táboře byla tak přítomná, že vězně ani nezarážela. Vidím otrlost a všednost smrti. Ti, kteří přežili, stojí s rukama v kapsách. Vidím i zamyšlení ve tváři jednoho vězně. Třeba tam leží jeho mrtvý kamarád a cítí smutek, že se taky nedožil odchodu z tábora. Někteří se zasněně dívají do dáli a další poslouchají amerického zdravotníka, někteří jsou duchem nepřítomni a někteří užívají svobody. Je to kontrast starého a nového. Tolik si toho museli vytrpět, ponížít se. Po dobu několika let byli jen číslem. Z mužů, kteří tam stojí, cítím sílu, protože toto vše přežili. K tomuto obrázku už není co dodat. Odvaha jít dál. Mé pocity, jsou protichůdné, radostné, ale jsou

také smutné. Necítím zlost, kterou jsem mívala dřív. Možná přijde později, až se na snímek opět podívám.

Fotografie mě nechávají nahlédnout do tábora a říkají mi: „Tak tady byl celou tu dobu zavřený dědeček.“ Stejně jako ostatní přeživší o tom téměř s nikým nemluvil. Vím jen něco málo o tom, že přežil díky pomoci druhých. Teď můžu pochopit jeho pocity přes své vlastní, když si prohlížím fotografie a čtu zprávy z Dachau.

3.4 Transkulturní reflexe

Setkávání odlišných kultur, různých národů, jiných náboženství a myšlení, vedou člověka k tomu, aby začal přemýšlet nad tím, jak vést co nejlepší dialog s jinými kulturami. Transkulturní přístup, je právě tento dialog. Člověk je ten, kdo může vést tyto dialogy mezi kulturami. Poznáváním odlišností jednotlivců v rámci kultury, je podpořit cestu člověka v kultuře a pochopit její rozmanitost. Jde o zaměření se na rozdíly v jednotlivých kulturách, respektování jejich zkušeností, vzorců chování a odlišností. Kultury jsou propojeny a nekončí na hranicích. Člověk je schopen sám sebe měnit, překračovat vlastní stín tím, že se setkává s druhými lidmi. Setkávání s ostatními v nás vyvolává smysl pro pochopení jinakosti druhého. Cesta srdce je absolutní transcendence a může se stát základem skutečného dialogu kultur.

Transkulturalita, na úrovni individua, díky komplexnímu myšlení pomáhá čelit hrozbě etnocentrismu. Je možné ji aplikovat v běžném životě a v jakékoli lidské činnosti. Sdílením zkušeností a příběhů lze překonávat stereotypizaci, předcházet konfliktům, diskriminaci a zabránění opakování historických chyb, jako byl holocaust.¹⁰⁶

Když chci pochopit téma holocaustu z pohledu transkulturního rámce, je zapotřebí nahlédnout do dějin moderní společnosti. V koncentračních táborech byla použita síla moderní organizovanosti. Teror, který vznikl na začátku dvacátého století, později v koncentračních táborech, dosáhl té nejextrémnější formy.¹⁰⁷ Totalitní systémy se staly synonymem toho nejhoršího, co člověk v moderní době stvořil. Jako politologický koncept je totalitarismus historicky spojen s nacismem a fašismem, ale také s komunistickým Ruskem. Totalitní režimy jsou přímý důsledek a výraz specifického rysu, který je blízký lidské povaze nebo společenství.

¹⁰⁶ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ, *Člověk jako východisko dialogu kultur*, Hradec Králové 2013, s. 7-15.

¹⁰⁷ Srov. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, Praha 2006, s. 287.

Totalitarismus je oficiální ideologie, která ovládne společnost. Dostává se k moci jediná masová politická strana s prakticky absolutní vládou a kontrolou nad všemi prostředky ozbrojené moci a obsazením prostředků masové komunikace. Je to systém fyzické a psychologické kontroly a vytvořené společenské prostředí pak mohou policejní složky využívat při svých zásahových postupech.¹⁰⁸ Koncept masové společnosti je jedním z důležitých rysů moderních společností tím, že člověka „na okraji“ izoluje od ostatních. V totalitní diktatuře se pak stává snadno manipulovatelným jedincem bez vlastní vůle, svobody a snadným objektem zhoubné ideologie.¹⁰⁹

Člověk je sociální bytost, která se vymezuje prostřednictvím kultury, společenských systémů, mezilidských vztahů, víry a také hledáním smyslu života.¹¹⁰ V koncentračních táborech byli věznění lidé různých kultur a náboženství. Přes jejich kulturní rozdílnost je spojovala naděje a víra, která je držela při životě. Díky ní mohli přijmout i to nejhorší rozhodnutí nebo vyčtený verdikt. Pokud věřili v Boha, věděli, že svoboda takového „rozhodnutí“ je Bohem chtěná a mohli ji vnitřně přijmout nebo odmítnout.¹¹¹ Víru v Boha a tím její přesah se nacisté snažili zničit. Zničili všechno, čemu věžni věřili, vzali jim všechno i jméno. Věžni díky těmto extrémním podmínkám byli přivedeni až k samotnému vědomí sakrality svého lidství, které pronikalo až za hranice generací.

Na konec chci dodat, že se nemusíme zříkat své vlastní identity, můžeme říkat pravdu, vzdělávat se, jednat bez násilí, nepřijímat kolektivní vinu a vést politický dialog. Tím lze dosáhnout, že transkulturní komunikace bude fungovat jako řešení.¹¹²

---

¹⁰⁸ Srov. ŘÍCHOVÁ Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*, Praha 2006, s. 225-228.

¹⁰⁹ Srov. ŘÍCHOVÁ Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*, Praha 2006, s. 230-231.

¹¹⁰ Srov. SOKOLÍČKOVÁ Zdenka: *Výzvy pro transkulturní komunikaci*, Ostrava 2014, s. 58.

¹¹¹ Srov. FRANKL E. Viktor: *Psychoterapie a náboženství*, Brno 2006, s. 34-35.

¹¹² Srov. SOKOLÍČKOVÁ Zdenka: *Výzvy pro transkulturní komunikaci*, Ostrava 2014, s. 59.

4 Závěr

Celou moji práci bych ráda v závěru shrnula. Mým úkolem bylo pochopit, co prožíval můj dědeček v koncentračním táboře Dachau. Proto jsem se chtěla dozvědět o táboře víc, jak tábor vznikl, jaká ideologie stála za jeho založením, jak to tam mohlo vypadat a koho tam dědeček potkal. Ani ve své nejbujnější fantazii jsem si neuměla představit to, co se v táboře dělo. Fotografie, na kterých byly zachycené hrůzy tábora, mě donutily přemýšlet nad tím, co se dělo tam, kde nebyli žádní svědci. Fotografie, které jsem viděla, byly děsivé. Avšak ty nejhorší obrazy už nikdo neuvidí, zůstaly v pamětech lidí. Příběhy z tábora jsem uspořádala tak, jak si je pamatovali přeživší. Ukázala jsem, jak prožívaný stres ovlivnil život vězně a pak i jeho rodinu. Pomocí studie Heleny Klímové jsem mohla popsat situace, které se objevují v psychické a sociální oblasti člověka. V druhém cíli jsem popsala analýzu vybraných fotografií, které vznikly při osvobození Dachau. Tyto snímky ukázaly světu události v táboře. Fotografie vyhublých a přesto šťastných vězňů z konce války se staly symbolem osvobození.

Cílem práce na transkulturní rovině bylo najít kulturní přesahy v souvislosti s holocaustem. Analyzovala jsem situace, do kterých bych se mohla dostat také a co bych dělala na místě mého dědečka. Přemýšlela jsem nad tím, zda bych byla psychicky a fyzicky silná jako dědeček. Nebo zda bych mohla být na straně pachatele a zde bych si musela poradit s vinou. Ukázala jsem stále přítomnou vůli po životě, nevzdat se, zachovat sebe a nenechat vymřít svůj rod. Tato touha není jen ve fyzickém zachování života, je tam něco víc, co je univerzálně platné. A za tím vším vystupuje téma lidské důstojnosti. Člověk je sociální bytost, která se vymezuje prostřednictvím kultury, mezilidských vztahů a společenských systémů. V koncentračním táboře Dachau, kde přes systematicky vybudovanou izolaci vězňů, odosobněním, ztrátou identity a disociací, měli vězni k sobě blíž, víc než vůbec mohli mít, a to společným utrpením. Studium transkulturní komunikace nabádá o zažitém holocaustu mluvit, zabývat se jeho historií, probudit potřebu nesmířit se s tím, co se stalo a nechtít být toho součástí. Myslet nad rámcem své vlastní kultury.

Pomocí zvolené metodologie teorie mimetismu Reného Girarda jsem poukázala na mechanismy, které jedince ovlivňují a jakým způsobem se ve společnosti vytváří násilí, diskriminace a jak funguje proces „oběti a pachatele.“ Pomocí práce Wolfganga Sofskyho jsem ukázala, jak vzniká totalitní moc nad člověkem a v jakých oblastech. Téma transgeneračního přenosu traumatu jsem čerpala ze studie Heleny Klímové.

K sepsání této práce jsem si zvolila dva hlavní cíle:

První cíl mi pomohl ukázat historii, důvod založení, podmínky a život v koncentračním táboře Dachau. A jak pobyt v táboře ovlivnil vězně a následně jejich rodiny. K dosažení prvního cíle jsem si určila čtyři částečné cíle. Pomocí prvního dílčího cíle jsem popsala události, které zapříčinily vznik koncentračního tábora Dachau. To jsem ukázala na situaci v Německu po první světové válce, kdy politická a sociální nestabilita napomohla ke vzniku nacionalistické ideologie. Hlavní ideolog nacistické strany Rosenberg se zásadně podílel na prosazení rasové ideologie a stál od začátku až do konce po boku Hitlera, který jeho myšlenky přijímal a oficiálně pronášel na veřejnosti. Myšlenka rasové čistoty německého národa se tak mohla začít realizovat, když se Hitler v roce 1933 stal kancléřem. Nespokojenost ve společnosti a vina za způsobenou hospodářskou krizi byla přeměrována na „obětní beránky,“ kterými se stali Židé. Z Německa se stal policejní stát, velitelem říšské policie se stal Himmler, který v roce 1933 zrealizoval myšlenku koncentračního tábora. Tábor byl otevřen ve městě Dachau v Bavorsku.

Druhým dílčím cílem bylo vylíčit život v koncentračním táboře Dachau, který jsem rozdělila do jednotlivých podkapitol podle událostí v táboře. V podkapitolách jsem uvedla historii samotného městečka Dachau, politický vývoj a atmosféru v Německu, kdy se k moci dostali národní socialisté.

Podkapitoly jsem dále rozdělila na období z kraje roku 1933, kdy byl tábor oficiálně otevřený. Vězni zažívali volnější režim. Podmínky v táboře se začaly postupně zhoršovat a vězni začali být využíváni k „lékařským“ pokusům v souvislosti s otevřením vědecké stanice Ahnenerbe.

Události v Dachau od roku 1933 poukázaly na způsob, jak personál tábora dovedl oddělit vězně od skutečného vnímání času tím, že jim byl nastaven denní režim. Podle Sofskyho studie lze vidět, jak absolutní moc ovládala „čas vězně.“ Také výdej stravy se prováděl podle systému a jídlo se začalo vydávat na přiděl. Touto dobou se zvýšilo prováděné násilí na věznicích. Zde jsem ukázala, jak se člověk může dopouštět násilí na druhých a pokud má tu možnost, je schopen toto jednání ve větší intenzitě opakovat.

V další části jsem uvedla období zahájení přestavby tábora, která začala v roce 1937. Tábor se rozdělil na velitelství, politické oddělení, ochrannou vazbu, správu majetku a táborového lékaře. Další výrazná změna tábora začala po zahájení války v

roce 1939 a trvala do roku 1941. Byla zrušena tříměsíční ochranná vazba a pobyt v táboře se stal časově neomezeným. V roce 1941 se začala v táboře využívat pracovní síla a znásobily se počty vězňů, na kterých byly prováděny „lékařské“ pokusy. Poslední etapa ukázala situaci na konci války v táboře. Tou dobou se v táboře zhoršily podmínky vězňů, tábor začal být přeplněný a vězni trpěli podvýživou. Také se v táboře přestaly dělat „lékařské“ pokusy na vězňích.

V druhém dílčím cíli jsem se zaměřila na velitele tábora, popsala jsem táborovou byrokracii a systém rozdělení personálu. Podle Sofskyho studie lze vidět, jak absolutní moc použitá v táboře pronikala do celé jeho struktury a projevila se absolutní nadvládou nad vězni. Ti byli do tábora umisťováni z celé Evropy a systematicky rozděleni podle daných kategorií, které nesloužily jen jako odlišení od ostatních, ale byly využity k disociaci vězňů. Tak začal být vězeň chápán už ne jako člověk, ale jako „podčlověk.“

Tento dílčí cíl jsem uzavřela kapitolou, kde jsem popsala situaci v táboře na konci války a uvedla jsem, jak fungoval tábor od roku 1944. Také jsem zmínila, jakou roli sehrál tábor po konci války, kdy v Dachau probíhaly internační procesy s nacistickým personálem.

Ve třetím dílčím cíli jsem se zabývala pojmem posttraumatická stresová porucha a transgenerační přenos traumatu. Ukázala jsem, jak pobyt v táboře poznamenal přeživší. Vysvětlila jsem pojem trauma, příčiny vzniku, přenos z generace na generaci a přidala ukázky ze situací, které se v táboře staly. Uvedla jsem také, jak fungovala pokusná stanice. Přiblížila jsem, jak personál tábora zacházel s vězni, mnozí z nich byli systematicky likvidováni prací nebo v pokusných stanicích. Ukázala jsem pomocí Girardovy teorie, jak mimetická adopce touhy druhého člověka nahradila instinktivní chování jedinců a jak jsou lidé náchylní k vražedným pokusům. Na rozdíl od zvířat chybí člověku brzdící mechanismy.

Poslední dílčí cíl mi pomohl ukázat osudy vězňů na svobodě. Na příběhu Jacka Adlera jsem ukázala snahu nezapomenout na traumatické okamžiky v táboře. Jeho syn Eli Adler (druhá generace přeživších) zveřejnil otcův příběh a zároveň tak svůj vlastní. Přiblížil, jak ve společnosti stále vznikají nová nacionalistická hnutí a jak se „obětní skupinou“ stávají ti, kteří patří na okraj sociálního prostředí. Tím se stávají snadno zranitelní. Jakmile se člověk vzdaluje jedním nebo druhým směrem od nejběžnějšího společenského postavení, hrozí mu perzekuce.

V druhém příběhu jsem popsala osud Maurice Clinga, který se narodil ve

Francii. Popsal zážitky z koncentračních táborů. Jeho dva synové o tom natočili film. Tento film představuje téma transgeneračního přenosu traumatu a ukazuje, jak trauma může ovlivnit celou rodinu přeživších. Film také líčí historii holocaustu, emigraci Židů do Palestiny, situaci po válce a téma založení státu Izrael.

V této části jsem uvedla typické příznaky první, druhé a třetí generace přeživších pobyt v koncentračním táboře. První generace většinou nemluví o prožitém traumatu, druhá generace nerozumí některým svým pocitům, protože jim nebyly sděleny slovy, jen skrze řeč těla. Třetí generace se pak často angažuje v pomáhajících profesích. Helena Klímová popsala, že ten, kdo zažil silnou agresi, se může stále dostávat do stejných vzorců chování a vidí agresora tam, kde by ho jiný neviděl. Takzvaný „dramatický trojúhelník,“ vzorec, který je zakotvený v lidské kultuře, funguje jako role „Pronásledovatel, Oběť a Zachránce“ a jak se ve společnosti tento vzorec projevuje.

Druhý stanovený cíl mi pomohl ukázat konkrétní situace v táboře díky fotografiím a popsat emoce, které ve mně pohled na ně vyvolal. Splnila jsem ho analýzou fotografií Lee Millerové. K práci jsem si vybrala fotografie, které byly vytvořeny po osvobození tábora Dachau. Historii a analýzu fotografií jsem popsala na základě studie Susan Sontagové, která uvádí, že některé snímky mají funkci šokovat a jaký to má smysl. Díky popisu Rolanda Barthese jsem vysvětlila, že fotografie je materiálního základu a zájem o fotografii vzniká díky pocitům. Samotná válečná fotografie podává osobní výpověď a dává signál něčemu zabránit. Je to svědectví, které nejde vymazat. Ukázala jsem život Lee Millerové, jak byla zasažena válečnými událostmi. Její zážitky z války ovlivnily také jejího syna. Ten se nyní podílí na tom, aby její práce nebyla zapomenuta. A tím nebyl zapomenut holocaust a dny zažité v Dachau. K pochopení situace mi také dopomohla reportážní zpráva Lee Millerové, kterou poslala po osvobození Dachau do redakce Vogue.

Z uvedených cílů práce se odvíjelo položení pěti výzkumných otázek, které jsem následně zodpověděla:

První výzkumnou otázku, jaké je ideové pozadí holocaustu, jsem zodpověděla tím, že jsem ukázala, jak vznikl totalitní systém v Německu, kdo za tím stál a jak je možné, že měl takový dosah. Jak mohla tato nacistická ideologie využít Darwinovy studie pro takovouto rasovou eliminaci společnosti a jak ovládla německý národ. Chci podotknout, že ne všichni Němci, podleli této ideologii.

Další otázkou bylo, jak poznamenal pobyt v koncentračním táboře vězně, jejich

hodnoty a morálku. Tím jsem se zabývala v jednotlivých příbězích. Ukázala jsem, jak vypadala situace po opuštění tábora, jaký to mělo dopad na lidské hodnoty přeživších. Také v závěru první kapitoly, která pojednává o vzniku koncentračního tábora, jsem uvedla zamyšlení nad tím, jak se pobyt v táboře odrazil na morálce člověka a samotné lidské existenci.

Třetí výzkumnou otázkou bylo, jaký je osud tábora Dachau po skončení války. Tuto otázku jsem zodpověděla v prvním cíli v kapitole, která pojednává o situaci v táboře na konci války. Popsala jsem situaci čerstvě po osvobození tábora a nastínila, že tábor sloužil k internaci válečných zločinců.

Otázku, zda ovlivnil život přeživších zažitý stres a následně jejich rodiny, se mi podařilo zodpovědět v kapitole pojednávající o transgeneračním přenosu traumatu a také v ukázce z jednotlivých příběhů.

Poslední otázku, jaké emoce v nás vyvolá pohled na fotografie z koncentračního tábora, jsem podle vlastních pocitů zodpověděla díky vybraným fotografiím a jejich analýzou ve druhém vytyčeném cíli.

Cíle a částečné cíle se mi tak podařilo naplnit ve stanoveném rozsahu. Výzkumné otázky se mi podařilo zodpovědět všechny dle daných možností. Částečně jsem však zodpověděla druhou otázku. Tuto otázku, jak pobyt v táboře ovlivnil hodnoty a morálku vězňů, jsem zodpověděla v rámci dostupných informací. Třetí otázku, jaký byl osud tábora po skončení války, jsem také zodpověděla jen částečně. V práci jsem již více nerozváděla další osudy personálu tábora po skončení války, v jakých zemích se ukryli před internačním řízením nebo jaké verdikty jim byly uděleny. Také současnou situací, kdy je na místě bývalého tábora památník, jsem se nezabývala z důvodu rozsáhlosti tématu.

Závěrem bych chtěla napsat, že díky této práci mohu ukázat život v koncentračním táboře Dachau a pohled na holocaust. Toto vzájemné spojení, mi pak pomohlo ukázat tábor Dachau jako symbol nelidskosti tím, co se v něm stalo. Život v táboře jsem popsala v příbězích a ukázala na fotografiích. Fotografie se tak staly symbolem tím, že svědčí. Jejich pomocí si lze připomínat, aby se na holocaust nezapomnělo a již se nezopakoval. Začít můžu sama u sebe tím, že budu žít lépe, apelovat na morálku, která byla válkou zničena, zasazovat se o to, že pravda má vyšší hodnotu než lež a pochopit, že důležité je jít cestou dobra. Vychovávat v tom vlastní děti a šířit osvětu. Už nikdy nevytvořit takové podmínky, aby vznikl takový ohraničený svět,

kde jeho tvůrci přijali zodpovědnost za smrt odsouzených bez vědomí následků a znalosti toho, komu se jednou budou zodpovídat, když ne vlastnímu svědomí. Nakonec stejně neunikli nebo neuniknou Božímu soudu a tam si třeba ještě uvědomí, jak se cítili jejich oběti.

Fotografie a příběhy mi dovolily spojit minulost a přítomnost. To co se stalo, vidím dnes a mohu tak něco dělat pro budoucnost. Záleží na člověku, jak dalece bude chtít překračovat myšlení a komunikaci nad rámec svého vlastního mínění a tím nad rámec komplexu celé kultury.

5 Seznam literatury

1. BARTHES Roland: *Světlá komora*, 1. vyd. Bratislava: Archa, 1994.
2. BURDA František: *Kultura, doličný předmět obětního mechanismu*, 1. vyd. Ostrava: Oftis, 2014.
3. BURDA František, HOJDA Jan, KARLOVÁ Jana, SOKOL Jan, SOKOLÍČKOVÁ Zdenka: *Člověk jako východisko dialogu kultur*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013.
4. BUTLER Rupert: *Gestapo*, 1. vyd. Praha: Svojtka and Co., 2004.
5. DIAMANT Jiří: *Terezínské listy*, 1. vyd. Praha: OSWALD, 1996
6. FRANKL E. Viktor: *Psychoterapie a náboženství*, 1. vyd. Brno: Cesta, 2006.
7. GIRARD René: *O původu kultury*, 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
8. HES Milan: *Brány se otevřely*, 1. vyd. Praha: Epoque: 2015.
9. HES Milan: *Promluvili o zlu: Holocaust mezi dějinami a pamětí*, 1. vyd. Praha: Epoque 2013.
10. HERRMANN Heinz J.: *Můj boj proti konečnému řešení*, 1. vyd. Brno: Barrister and Principal, o.s., 2008.
11. IRVING David: *Hitlerova válečná stezka*, 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 2015.
12. KIRWAN Michael: *René Girard. Uvedení do díla*, 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
13. KLÍMOVÁ Helena: *Rodina a trauma*, 1. vyd. Praha: Prix Irene, 2014.
14. Kolektiv autorů: *Nacismus a katolická církev*, Praha 1985.
15. Psychiatrické centrum: *Duševní poruchy a poruchy chování*, 1. vyd. Praha, 1992.
16. KROUPA Vlastislav: *Koncentrační tábory Třetí říše*, 1. vyd. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků.
17. LOUBAL František: *Lidé beze jména*, 1. vyd. Brno: Novela, 1945.
18. MARCUSE Harold: *Legacies of Dachau*, Cambridge 2001.
19. PENROSE Anthony: *Lee Miller's War, BEYOND D-DAY*, 1. vyd. Londýn: Thames and Hudson, 2005.
20. PENROSE Antony, *The Lives of Lee Miller*, 1. vyd. Londýn: Thames and Hudson 1988.
21. ŘÍCHOVÁ Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*, 2. vyd. Praha: Portál, 2006.
22. SOFSKY Wolfgang: *ŘÁD TERORU: Koncentrační tábor*, 1. vyd. Praha: Argo, 2006.

23. SOKOLÍČKOVÁ Zdenka: *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. 1. vyd. Ostrava: Moravapress, 2014.
24. SONTAGOVÁ Susan: *S bolestí druhých před očima*, 1. vyd. Praha: Paseka, 2011.
25. WITTMAN K. Robert a KINNEY David: *Ďáblův deník*, 1. vyd. Praha: BETA s.r.o., 2016.
26. ZÁMEČNÍK Stanislav: *To bylo Dachau*, 1. vyd. Praha: Paseka, 2003.
- Internetové zdroje:
27. Atlanta Jewish Film Festival, Surviving Skokie, dostupné z: <https://www.ajff.org/film/surviving-skokie>
28. Coloradoan.com, Holocaust survivor, son to share story in Fort Collins, dostupné z: <https://eu.coloradoan.com/story/life/2018/09/29/holocaust-survivor-son-share-story-fort-collins/1445575002>
29. Dachau Concentration Camp Memorial Site, KZ-Gedenkstätte Dachau, dostupné z: http://www.liberation-dachau.de/index_en.html
30. Dlouhá cesta.cz, Trauma a postraumatický růst, dostupné z: http://www.dlouhacesta.cz/files/uploaded/UserFiles/Rydlova_PosttraumatickyRust.pdf
31. Docsonline.tv, Heritages by Cling, Daniel & Cling, Pascal, dostupné z: <https://www.docsonline.tv/documentary/heritages>
32. Eliadler.com, BIO, dostupné z: <https://www.eliadler.com/biography>
33. Generace20, Traumatem holocaustu může trpět druhá i třetí generace, dostupné z: <https://www.generace20.cz/domaci/traumatem-holocaustu-muze-trpet-druha-i-treti-generace>
34. KZ Gedenkstätte Dachau, newsletter, dostupné z: <https://www.kz-gedenkstaette-dachau.de/review-contemporary-witness-talk-maurice-cling.html>
35. Survivingskokiemovie.org, Surviving Skokie, dostupné z: <https://www.survivingskokiemovie.org>
36. Technet.cz, Proč chtěl Hitler Svatý grál a archeologie za ČSSR nebyla marxistická, dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/veda/adolf-hitler-svaty-gral-cssr-archeologie.A171116_154804_veda_mla

6 Seznam příloh

Obrázek č. 1 Vojáci a vagón plný mrtvých těl

Obrázek č. 2 Zdravotníci z Rainbow Company

Obrázek č. 3 Vězni, kteří čekají na výdej chleba

Obrázek č. 4 Králičí farma v Dachau

Obrázek č. 5 Těla před ubikací, čeká se na jejich pohřbení

Obrázek č. 1

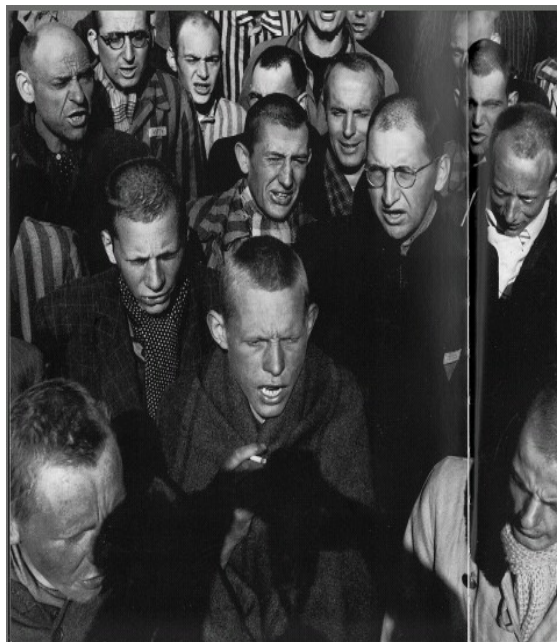
Vojáci a vagón plný mrtvých těl vězňů

Obrázek č. 2

Zdravotníci z Rainbow Company

Obrázek č. 3

Vězni, kteří čekají na výdej chleba

Obrázek č. 4

Králíčí farma v Dachau

Obrázek č. 5

Těla před ubikací, čeká se na jejich pohřbení